

SINERGIES DE RESISTÈNCIA CONTRA LA GLOBALITZACIÓ ECONÒMICA

TREBALL FI DE GRAU

MÒNICA MATEOS FERNÁNDEZ

TUTOR: XAVIER LAUDO CASTILLO

ANY: 2019

UNIVERSITAT OBERTA DE CATALUNYA (UOC)

GRAU EN EDUCACIÓ SOCIAL

Ens han fet creure que no hi ha una altra economia més enllà de la capitalista, i que no tenim cap altra opció que sotmetre'ns a la voluntat del que eufemísticament anomenen “mercats”. Però des del naixement del capitalisme, i cada vegada més, a l'interior d'aquesta societat s'està desenvolupant una altra economia més justa, democràtica i sostenible: l'Economia Social i Solidària (ESS).

Per Jordi Garcia Jané. Xarxa d'Economia Solidària de Catalunya (XES)

SUMARI

1. INTRODUCCIÓ.....	5
2. MALESTARS I INJUSTÍCIES DEL SISTEMA ECONÒMIC CAPITALISTA.....	9
2.1 Injustícies en el capitalisme i injustícies del capitalisme.....	9
2.2 La justícia de la distribució de recursos segons la teoria de justícia social de John Rawls.....	12
2.3 Injustícies socials entre la culpa i la responsabilitat.....	18
2.4 De l'Estat de benestar a la globalització neoliberal.....	22
3. L'ECONOMIA SOCIAL I SOLIDÀRIA.....	26
4. DE LA INDIGNACIÓ A L'ACCIÓ.....	34
5. EDUCACIÓ SOCIAL PER RESISTIR I VISIBILITZAR ELS MALESTARS D'UN SISTEMA ECONÒMIC CAPITALISTA.....	43
6. CONCLUSIONS.....	47
7. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES.....	48
8. ANNEXOS.....	52

1. INTRODUCCIÓ:

Vivim en un món on les lluites socials reviften i es comença a percebre un malestar en la gent comuna, d'un malestar individual es va creant un malestar social que no deixa de ser una extensió d'un sistema capitalista que ens aboca a una regressió dels drets bàsics. L'estat de benestar ja no és capaç de revertir les injustícies del capitalisme, ja que la política es veu dominada pel capital. Ens trobem en una societat on les institucions socials generen, reforcen i potencien les desigualtats socials, les conseqüències regressives per la humanitat del capitalisme en la seva fase neoliberal es comencen a visualitzar de forma més evident, la precarietat deixa de ser un problema individual a ser un problema estructural, el desbocament del capital genera un ésser precari i un nou tipus de vulnerabilitat.

Davant d'això, cal fer un pas endavant per fer realitat una societat verdaderament justa, democràtica i digna, imaginar un món millor on la democràcia, la justícia social i una vida digna siguin els principals valors i principis d'una societat és una tasca fonamental que hem de fer com a educadores i educadors socials, la pedagogia social ha de ser el primer pas per poder superar les injustícies i desigualtats d'aquest model econòmic que no dona pas a un futur millor.

Durant el grau, he pogut detectar un escepticisme general en molts companys i companyes, sobre si és possible o no ressorgir d'una realitat que ens empresona com és la ideologia capitalista, fet que m'ha preocupat vertaderament pel fet que com a professionals que treballem amb persones fem una tasca de transmissió que ha de ser revisada si volem creure en un món millor.

Com a futurs educadors i educadores socials hauríem d'entendre el sistema capitalista com a generador de desigualtats, de pèrdua de drets socials i d'inestabilitat ciutadana. El sol fet d'imaginar un sistema econòmic alternatiu al capitalisme m'ha suposat durant aquests anys d'estudi la incredulitat i incertesa de molts companys i companyes que m'han interpel·lat per constatar que el capitalisme no morirà mai, veuen el capitalisme com l'única forma de gestió econòmica, social i política, fins i tot existeix la falsa il·lusió que el capitalisme pot tenir un "rostre humà".

Per aquest motiu, i a causa de la inquietud que em suscitava aquest fet he volgut treballar aquest tema en el Treball Final de Grau (TFG), plantejant un contrast entre la teoria i la realitat, donant a conèixer la proposta alternativa de l'Economia Social i Solidària (ESS a partir d'ara) i mostrant que existeixen experiències alternatives que van més enllà de la lògica neoliberal. L'Educació Social ha d'apostar per un sistema econòmic que posi la vida de les persones al centre, fent que les necessitats de les persones prevalguin per sobre del capital i l'ESS com a iniciativa socioeconòmica, democràtica i respectuosa amb les persones pot esdevenir una eina per a l'Educació Social, ja que adopta uns valors de justícia social que ens cal compartir per poder construir una societat basada en la cooperació, la solidaritat i el suport mutu.

Des d'aquesta perspectiva i davant d'aquesta problemàtica, les preguntes que em sorgeixen són:

- Pot l'Educació Social contribuir a generar una economia més justa i solidària a través de pràctiques socioeducatives que possibilitin una transformació de la societat?
- És l'Economia Social i Solidària una eina que ens ha de permetre com a educadores i educadors socials facilitar i millorar la nostra tasca professional?

L'Educació Social té un paper molt important davant la crisi econòmica, política i social, que estem vivim, tenim l'obligació de fer un replantejament que ens permeti construir un posicionament ètic i polític capaç de transformar les relacions econòmiques, socials i polítiques, generant accions que resisteixin el model neoliberal. Ens cal creure que existeix una alternativa al sistema capitalista, que pot existir una era postcapitalista i nosaltres com a educadores i educadors socials tenim la corresponsabilitat a través de les nostres accions de què alguna cosa pugui canviar, ja que som part del sistema i el sostenim, participem del seu funcionament i, per tant, la nostra tasca com a professionals és la d'apoderar a les persones mostrant altres formes de gestionar la societat i l'economia, l'educació és i ha de ser la primera eina per a un verdader canvi social.

Així i tot, demostrar que el sistema capitalista és un sistema injust i generador d'exclusions i de desigualtats, no és una tasca fàcil, ja que la paraula justícia és un terme controvertit amb una càrrega teòrica i històrica que depèn de diferents discursos i pràctiques, l'ideal de justícia és diferent en cada context i/o ideologia en la qual s'adscriu. En qualsevol cas, el que em proposo abordar en el TFG és demostrar que el sistema capitalista no pot donar lloc a una societat justa i l'Educació Social com a professió “transformadora” no pot ser aliena a aquesta creixent vulnerabilitat i precarietat que amaga el sistema capitalista. Com a educadores i educadors socials hem d'exercir un paper crucial en la generació d'accions socioeducatives que vagin des de la denúncia i transformació del sistema capitalista al reconeixement de la ciutadania.

Tenint en compte la hipòtesi de partida, el treball planteja quatre objectius principals:

- 1.** Fer una anàlisi dels diferents malestars i injustícies del sistema econòmic capitalista.
- 2.** Determinar i aclarir el concepte d'Economia Social i Solidària.
- 3.** Conèixer algunes alternatives econòmiques al capitalisme relacionades amb l'Educació Social.
- 4.** Reflexionar sobre el paper i el lloc que pot i ha de tenir l'Educació Social per superar el capitalisme i transformar el mercat.

La metodologia utilitzada per tal d'arribar a aconseguir els objectius que m'he proposat elaborant aquest treball, és principalment la recerca bibliogràfica, a través de diferents autors i disciplines que em permetin contrastar la meua pròpia visió sobre el tema a tractar i extreure algunes claus interpretatives d'aquestes lectures. Alhora, que veig necessari realitzar un seguit de contactes, a través d'entrevistes a diferents persones vinculades a l'ESS i a l'Educació Social i conèixer de primera mà la pròpia experiència d'aquestes persones, amb la finalitat de conèixer els reptes actuals, presents i futurs en què es troba l'ESS.

Els passos per desenvolupar l'assaig es desenvolupa en quatre parts, en primer lloc he cregut necessari contextualitzar els malestars i injustícies del sistema econòmic capitalista, partint de la Teoria de la justícia (social) de Rawls i centrant-me tant en les injustícies pròpies del sistema capitalista pel sol fet de ser-ho i les que podríem trobar en qualsevol sistema econòmic. A partir d'aquestes injustícies explicaré com es generen uns malestars en la societat en general que afecten les persones de forma individual, precaritzant les seves vides de forma global.

En segon lloc, desenvoluparé el concepte d'Economia Social i Solidària, la seva història i origen, així com la seva situació actual a Catalunya i a Espanya. Alhora que donaré a conèixer les diferents formes jurídiques que formen part d'aquest model, com les seves pràctiques, i els seus principis i valors, com a elements clau que caracteritzen aquest model econòmic.

Per una altra banda, en el tercer apartat presentaré algunes experiències tant en l'àmbit individual com en l'àmbit col·lectiu, com a actes de resistència al capitalisme que busquen el bé de la comunitat, amb l'objectiu de construir un sistema econòmic més just. Experiències vivencials que pretenen ser una alternativa al capitalisme mitjançant accions individuals i col·lectives, que ens poden aportar una nova forma de ser, pensar i fer a l'Educació Social.

Per últim, exposaré la connexió entre l'ESS i l'Educació Social, i la necessitat d'entendre l'ESS com una eina que ens ha de permetre fer de la nostra professió una pràctica de transformació social i de justícia social. A més de possibilitar a través de la nostra acció socioeducativa l'ESS, per promoure un pensament crític capaç de revertir la idea que el sistema capitalista és l'únic model econòmic possible.

2. MALESTARS I INJUSTÍCIES DEL SISTEMA ECONÒMIC CAPITALISTA

2.1 Injustícies en el capitalisme i injustícies del capitalisme:

La justícia com a element imprescindible en tot Estat de dret parteix d'un moment històric i polític, i depèn de variables socials, culturals i econòmiques per satisfer les necessitats de la comunitat i de tot individu. No es pot desvincular del seu caràcter moral i ètic, i es fa imprescindible en tota vida social. El seu contingut desprèn uns valors que estableixen les relacions bàsiques entre les persones, la societat i l'Estat i té per objectiu el bé comú. Podem parlar d'uns valors essencials en tota societat com són la dignitat, la llibertat i la igualtat, però dependrà de l'ordre social, econòmic i polític determinar segons criteris morals i ètics que és lo just i lo legal. Alhora que la seva legitimitat dependrà de les decisions polítiques que estableixi cada govern, segons els valors que promogui.

A finals del segle XIX i amb l'auge del capitalisme industrial sorgeixen noves necessitats, que fan emergir una nova categorització de la justícia afegint-li el qualificatiu "social". La justícia social neix com una altra classe de justícia que s'inclou amb la classificació tradicional, partint de què ni la justícia general, que té com a objectiu el bé comú, ni la justícia legal, que concedeix uns drets a la comunitat i uns deures als seus membres, ni la justícia particular, que procura el bé de tota persona, no són capaces de revertir les noves necessitats del món modern ni a través de l'aplicació de la justícia distributiva, que estableix uns drets als membres i deures a la comunitat, on l'Estat distribueix béns als membres de la comunitat, ni a través de l'aplicació de la justícia commutativa o igualitària, que determina les relacions interpersonals i es fonamenta en el principi de reciprocitat i contraprestació. L'aparició de la justícia social es justifica per la necessitat de protegir a la classe treballadora que és explotada a causa dels nous mecanismes de desenvolupament de l'economia, alhora que "aspirava corregir tots els defectes provocats pel sistema capitalista" Gago, P. F (1994:95), així, podem dir que "la seva posada en pràctica es deu al creixement econòmic generat per la societat industrial i per l'economia de mercat" Gago, P. F. (1994:95). La justícia social, doncs, té la tasca de cobrir les injustícies del

sistema econòmic i “obliga a l'Estat a posar en pràctica mesures de suport, empara i integració”. Gago, P. F. (1994:94) La pràctica de la justícia social requereix mesures polítiques, econòmiques i jurídiques per poder-se portar a terme i resoldre els problemes socials, tot i que és l'aspecte econòmic el que condiciona la justícia social i la seva pràctica.

Però, és tot sistema econòmic injust o només ho és el sistema econòmic capitalista?

Per començar, hauríem de definir què entenem per sistema econòmic capitalista i quins són els seus trets característics, Noguera, J. A. (2011:52-53), en fa una definició en la qual estableix unes condicions necessàries per a poder considerar un sistema econòmic com «capitalista»:

- 1)** Existeix propietat privada dels mitjans de producció.
- 2)** L'objectiu de les empreses és l'acumulació de capital.
- 3)** Existeix un mercat lliure de compravenda de productes.
- 4)** Existeix un mercat lliure de compravenda de força de treball.

Per avaluar la justícia d'un sistema social o econòmic, ens trobem amb moltes dificultats, pel fet que existeixen molts criteris diferents per determinar que és just o que és injust, a més de considerar el fet que existeixen diferents models de capitalisme, on tant la seva versió liberal de *laissez-faire*, com la seva versió social de l'Estat de benestar i fins i tot l'actual versió neoliberal generen diferents formes d'injustícies socials que combinen les clàssiques desigualtats amb noves formes d'exclusió.

Una d'aquestes dificultats a l'hora de considerar el sistema capitalista com a injust és el fet que poden existir injustícies produïdes pel mateix sistema capitalista i els seus trets organitzatius i altres que no són específiques d'aquest sistema. Així, podem parlar d'injustícies *en* el capitalisme i injustícies *del* capitalisme, fet que hem de tenir en compte

a l'hora de valorar la seva idoneïtat, ja que existeixen desigualtats d'oportunitats degudes a altres circumstàncies no implícites en l'organització del sistema capitalista.

De què parlem quan diem injustícies *en* el capitalisme, José Antonio Noguera (2011), ens en posa uns quants exemples:

“(…) les desigualtats d'oportunitats degudes a l'herència familiar, les degudes a la sort o a determinats trets innats, les discriminacions i desigualtats associades al sexe o a la pertinença a un determinat grup ètnic o cultural, la pobresa i la misèria, la falta d'autorealització en el treball, o les arbitrarietats degudes a la tirania o al despotisme polític en general” (2011:56).

Explica el sociòleg, Noguera, J. A. (2011:56) que aquestes desigualtats, són també possibles sense un sistema econòmic capitalista, tot i que, l'abolició d'aquestes desigualtats seria compatible amb les condicions definitòries del capitalisme.

Aquest mateix autor, també ens posa de manifest el fet que “injustícies com la desigualtat d'oportunitats o la falta de llibertats bàsiques poden produir-se en molts sistemes econòmics diferents”, però el sistema capitalista “per la seva pròpia naturalesa, produeix necessàriament *una forma específica* d'aquestes, que quedaria suprimida si s'abolissin tots o alguns dels seus trets definitoris” Noguera, J. A. (2011:56).

I quines són, llavors, les injustícies *del* capitalisme? Les injustícies presents necessàriament en l'organització del sistema econòmic capitalista i que no es produïssin en cap altre sistema social o que ho fessin d'una altra forma. Segons Noguera, J. A. (2011:57), “les injustícies que genera el capitalisme són la dominació, la injustícia distributiva, la falta de llibertat real i la generació de motivacions egoistes i insolidàries”.

2.2 La justícia de la distribució de recursos segons la teoria de la justícia social de John Rawls:

Per poder avaluar les injustícies *del* sistema capitalista es fa necessari conèixer, analitzar i tensionar una de les teories contemporànies de la justícia, com és la Teoria de la justícia (social) de Rawls, ja que el seu ideal de justícia té un valor especial en les Ciències Socials, i la podem vincular amb l'Educació Social. L'ús d'aquesta teoria ens permetrà confrontar el terme justícia com a mecanisme per poder valorar si el sistema econòmic capitalista és just o no.

Segons aquest autor tenim la necessitat de comptar amb un conjunt de principis de justícia que ens permetin definir la manera d'assignar drets i deures per part de l'Estat i amb això la distribució de béns. El centre de la seva teoria de la justícia és l'estructura bàsica de la societat i parteix d'una concepció distributiva, és a dir, la forma en la qual les institucions socials distribueixen béns i recursos. Aquesta concepció de la justícia l'anomena justícia com a equitat i parteix d'una "igualtat radical d'oportunitats", la qual s'adreça a millorar totes les desigualtats ja siguin per decisions preses lliurement per cada persona o per decisions que no es prenen lliurement, Rawls fa una distinció entre factors moralment irrelevants i factors moralment rellevants:

- "Factors moralment irrelevants: Són aquelles decisions que no són preses lliurement per les persones sinó que vénen determinades per accidents naturals o circumstàncies socials, les quals poden condicionar les nostres vides i poden limitar les nostres oportunitats i possibilitats per portar a terme el nostre projecte vital.

- Accidents naturals: la naturalesa reparteix els talents de manera arbitrària i ningú escull els seus talents naturals, sinó que li són donats.

- Circumstàncies socials: ningú escull la família, ni la classe¹ en la que es neix. Ni tampoc el gènere ni la raça².

¹ L'autor en aquest cas es refereix a la divisió jeràrquica de caràcter cultural, econòmic o social, diferències relacionades amb el sistema productiu de la societat.

² L'autor fa ús del terme raça, per referir-se a les diferències ètniques o racials.

- Factors moralment rellevants: Són aquelles decisions preses lliurement en un context d'igualtat d'oportunitats on és la pròpia capacitat de les persones la que els fa poder realitzar-se i gestionar el seu progrés social o la seva posició econòmica i poder dur a terme el seu propi projecte vital.” Comín, A. (2011a:86)

Així i tot, aquestes condicions no són determinants per a poder valorar que les desigualtats fruit de factors moralment irrellevants siguin injustes i les desigualtats fruit de factors moralment rellevants siguin justes, per aquest fet Rawls estableix tres principis bàsics propis d'una societat democràtica:

- “el principi d'igual llibertat on estan garantides les llibertats fonamentals per tots;
 - el principi d'igualtat equitativa de les oportunitats que oferiria la igual possibilitat d'accés als béns sigui quin sigui l'origen social;
 - i el principi de la diferència que fa referència a l'estructura social i contribueix a millorar la sort dels membres més desfavorits de la societat”.
- Montané, A. (2014:96)

Partint, doncs, del principi de la diferència, Rawls intenta donar un criteri just a la qüestió distributiva, fet que ens fa qüestionar quan un factor de desigualtat és moralment irrellevant o no, ja que segons la concepció rawlsiana de la justícia totes les desigualtats procedeixin de la lliure voluntat de les persones o si són conseqüència de l'atzar natural o social, han de servir per maximitzar la situació dels grups socials menys avantatjats. Partint d'aquesta mateixa idea, per Rawls poden existir desigualtats justes, procedeixin d'on procedeixin, “sempre que serveixin per millorar la posició en la distribució dels béns socials d'aquells grups menys avantatjats” Comín, A. (2011a:90). Rawls afirma que “un model social és més eficaç com més capaç sigui de maximitzar el producte o els recursos totals i, al mateix temps, repartir-lo de la manera més igualitària possible” Comín, A. (2011a:92), encara que això suposi legitimar les desigualtats entre rics i pobres, fet que pot semblar una paradoxa o una contradicció, però Rawls aspira al fet que retribuir millor

als més avantatjats impliqui fer créixer el producte a repartir, Comín, A. (2011a:91).

Dels sistemes socioeconòmics existents en el capitalisme, Antoni Comín (2011) analitza des del punt de vista dels principis de justícia rawlsians tant la versió capitalista liberal de *laissez-faire* com la versió capitalista social de l'Estat de benestar i en fa una conclusió final molt clara: ni el capitalisme liberal de *laissez-faire* ni el capitalisme social de l'Estat de benestar no poden garantir la justícia, ja que són incompatibles amb els principis de justícia rawlsians, i ens en dóna uns quants motius que exposaré a continuació.

D'entrada, cal definir que entenem per sistema capitalista i extreure'n les característiques bàsiques, tot i que anteriorment s'han descrit les condicions necessàries per a poder considerar un sistema econòmic com capitalista, Antoni Comín (2011) ens descriu els seus trets definitoris:

“Entenem per sistema capitalista un sistema econòmic on la producció va a càrrec d'empreses de les quals els seus mitjans de producció (capital) són de propietat privada. Aquestes empreses actuen lliurement en els tres mercats que componen aquest sistema, d'acord amb la llei de l'oferta i la demanda, que determina el preu d'allò que es compra i es ven. Aquests mercats són el mercat de treball, on les empreses compren treball físic o intel·lectual i els treballadors l'ofereixen; el mercat de béns i serveis, on les empreses compren o venen productes o serveis a altres empreses, o venen productes i serveis a consumidors finals; i el mercat financer, on les empreses i els estalviadors compren o venen capital financer, ja sigui en forma d'accions, de bons, de divises, etc. La suma d'aquests tres mercats, la propietat privada dels mitjans de producció, la llibertat d'empresa i la llibertat de contractació en el mercat de treball dóna una definició resumida, però bastant precisa, de les característiques bàsiques de qualsevol sistema capitalista.” (2011:92)

Parlem de la versió capitalista liberal de *laissez-faire* quan compleix amb cada un d'aquests trets necessaris i suficients per poder portar-se a terme i parlem de la versió capitalista social de l'Estat de benestar, quan incorpora altres característiques que el defineixen com és el seu tret específic d'intervenció estatal de l'economia amb l'objectiu de desplegar la capacitat protectora de l'Estat.

Així, segons Comín (2011a:114-132) (2011b:145), la versió capitalista liberal de *laissez-faire* presenta dues desigualtats distributives fonamentals:

- 1) Desigualtat en l'accés a la propietat privada dels mitjans de producció.
- 2) Desigualtats pròpies del mercat de treball, com la distribució salarial desigual.

Per a Comín (2011a:95-141), aquestes desigualtats són degudes bàsicament per la manca de regulacions i d'intervencions públiques que reparteixin de forma equitativa la riquesa i el capital. En aquest model de capitalisme és una petita part de la societat qui controla l'economia i la vida política, com és el mercat financer i els mecanismes jurídics i econòmics que regulen l'accés a la propietat del capital, impedit la igualtat d'oportunitats d'accés a la propietat dels mitjans de producció a tota la ciutadania i el repartiment just de la riquesa en el mercat de treball.

Un cop considerades les desigualtats principals del sistema socioeconòmic del capitalisme liberal de *laissez-faire*, segons Rawls i els seus principis de justícia, aquest no té cap possibilitat de respectar els valors de llibertat ni d'igualtat d'oportunitats. Pel que fa al principi de la diferència, la desigualtat en l'accés a la propietat del capital, és contradictori a aquest principi, tot i que pel que fa a la desigualtat en la distribució dels salaris pot arribar a ser una desigualtat justa, si prové d'un factor moralment irrellevant, sempre que beneficiï a tothom, tant als més avantatjats com als menys avantatjats.

Segons Comín (2011a:125-126-129-130-131-132), amb relació a la seva superació podríem dir que la desigualtat en l'accés al capital, com a desigualtat característica *del* capitalisme, es podria resoldre a partir de la intervenció dels poders públics, modificant lleis i regulant l'esfera pública, és a dir, des de l'acció d'institucions públiques, polítiques i econòmiques per tal de fer efectiu el principi de la diferència. En el cas de la desigualtat relativa al mercat de treball i als seus criteris de distribució salarial, com a desigualtat *en* el capitalisme, no es poden resoldre per mitjà de la regulació legal, ni exclusivament des de l'acció de l'esfera pública a través de les seves institucions. Aquesta desigualtat comporta modificar l'estructura motivacional dels individus i només és possible mitjançant la persuasió col·lectiva, és a dir, a través de

l'esfera de la societat civil.

Per altra banda tenim la versió capitalista social de l'Estat de benestar, que com s'ha comentat anteriorment té unes característiques específiques i són les següents; Comín, A. (2011b:147):

- 1)** Proveeix una sèrie de serveis públics: l'educació, la salut, els serveis socials i el servei públic d'ocupació.
- 2)** Proveeix una sèrie de pensions i subsidis a través de la Seguretat Social.
- 3)** Instaure un sistema fiscal basat en impostos directes i progressius (com l'IRPF), impostos directes i proporcionals (com l'impost de societats) i impostos indirectes i proporcionals (com l'IVA o els impostos sobre el tabac i l'alcohol), per finançar els serveis públics com les transferències no contributives.
- 4)** Regula el mercat de treball, a fi de garantir els drets dels treballadors sense posar en risc la competitivitat de les empreses.

De totes les versions del capitalisme, s'ha vist aquest com el més just pel fet que es veu una compatibilitat de l'economia de lliure mercat amb els principis de justícia rawlsians, ja que intervé en els mercats, n'intenta corregir els seus defectes i en distribueix la riquesa. Així i tot, l'Estat de benestar tot i que pot arribar a corregir les desigualtats distributives no satisfà el desigual accés al capital, per tant per Rawls no és un sistema socioeconòmic que pugui satisfer els principis de justícia.

Rawls (2002), mencionat per Comín, A. (2011b:161), creu que molts cops la seva teoria a estat mal interpretada, i s'ha intentat justificar des de diferents camps la seva idoneïtat amb els principis de justícia, com per exemple des de les ciències socials, legitimant l'Estat de benestar i declarant la seva capacitat per garantir la justícia social, però més lluny d'això, Rawls creu fermament que no pot arribar a ser just i en fa la seva pròpia clarificació:

“El capitalisme de l'Estat de benestar també rebutja el valor equitatiu de les llibertats polítiques i, encara que mostra algun interès per la igualtat d'oportunitats, no segueix les polítiques necessàries per aconseguir-la. Permet molt amplies desigualtats en la possessió de la propietat real (béns productius i recursos naturals) de tal forma que el control de l'economia i gran part de la vida política cau en poques mans. I encara que, com suggereix el nom de «capitalisme de l'Estat de benestar», les provisions de benestar poden ser bastant generoses i garantir un mínim social decent que cobreixi les necessitats bàsiques, no reconeix cap principi de reciprocitat que reguli les desigualtats econòmiques i socials.” (2002:185-188)

Per tant, Rawls conclou que el capitalisme social de l'Estat de benestar no és just perquè creu que hi ha altres sistemes econòmics i socials que poden satisfer els principis de justícia. Podem dir, doncs, que l'Estat de benestar, tot i ser la versió més igualitària del capitalisme de tots els que han existit, no és suficientment just segons la Teoria de la justícia de Rawls.

2.3 Injustícies socials entre la culpa i la responsabilitat:

Si bé la teoria anterior es basa en la distribució de recursos per a protegir de les injustícies a la ciutadania, hi ha altres autors que neguen que existeixin injustícies, així des d'una mirada més liberal o conservadora ens trobem amb la teoria de la responsabilitat personal en relació a la justícia. Amb Rawls hem pogut veure com atribueix les injustícies a l'estructura bàsica de la societat, però les aportacions de Lawrence Mead i Charles Murray, teòrics de la responsabilitat personal, passen per alt l'estructura social i atribueixen la responsabilitat de determinades situacions a les víctimes, així per exemple es culpabilitza als pobres de la seva pobresa o als que no tenen feina de no trobar feina, fent de la seva situació la seva responsabilitat individual. Els arguments de Mead i Murray, assumeixen que al parlar de pobresa existeixen dues possibles causes, una centrada en la responsabilitat personal i una altra per causes estructurals, però que no poden existir les dues possibilitats.

El pensament conservador i liberal de la teoria de la responsabilitat personal posa èmfasis a l'individualisme i a la competitivitat, fent dels nostres actes la nostra pròpia responsabilitat, d'aquesta forma ens hem de preocupar de nosaltres mateixes i de la nostra pròpia família, ja que la base de la supervivència és l'autosuficiència i la no dependència d'allò social, incloent-hi les polítiques socials característiques de l'Estat de benestar. On segons el seu raonament tota ajuda estatal no fa més que entorpir i no beneficia en cap cas a les persones pobres, com ens diu Quispe, M. C. (2013:305-306), segons Mead i Murray “els programes d'ajuda estatal no farien sinó empitjorar el problema en permetre que aquests segments marginats esperin ajudes per les quals no fan res en compensació”.

Aquest discurs que sorgeix als anys 80 del segle XX als Estats Units i s'estén als estats de benestar europeus, penetren en les polítiques socials fent de l'ajuda social un acte de beneficència i no un dret social, tal com ens diu Marion Young, I. (2011:31), “s'ha passat de considerar l'ajuda estatal un dret a l'enteniment d'aquest servei com alguna cosa que els beneficiaris s'han de guanyar pel seu propi bé”. A partir d'aquest moment, es comencen a fer visibles les retallades socials i les seves conseqüències, afavorint les desigualtats, desigualtats sota aquest paradigma atribuïdes a les qualitats i a la conducta

de les persones per no ser prou resolutives. Mead i Murray “defensen que la igualtat d'oportunitats establerta en les societats desenvolupades brinda les condicions necessàries i suficients a totes les persones necessitades per desenvolupar-se, i ascendir esglaons en l'escala econòmica si ho intenten a base d'esforç i determinació” Quispe, M. C. (2013:306). Sense tenir en compte les diferències segons la posició social o econòmica de les persones, la teoria de la responsabilitat personal traspasa qualsevol frontera legitimant les diferències d'estatus, eximint de tota culpa la societat i fent culpables a les persones de les seves condicions de pobresa o exclusió, “s'al·lega que els segments socials que tendeixen a la pobresa no es responsabilitzen de la seva vida com els membres d'altres grups, i que molt sovint adopten una conducta que s'aparta de la norma o que és autodestructiva” Quispe, M. C. (2013:305).

Així, la tesi principal d'aquesta teoria segons les aportacions de Mead i Murray defensen que:

- “la responsabilitat de la pobresa és personal.
- La igualtat d'oportunitats en les societats desenvolupades ofereix les condicions necessàries per millorar en la societat amb l'esforç individual” Montané, A. (2015:105).

Des d'aquest punt de vista, el subjecte de dret és l'individu/a com a persona i no com a membre d'una societat, tota persona és per la seva pròpia naturalesa un subjecte de dret complet, en aquest sentit l'Estat defensarà i garantirà principalment els drets naturals. Més enllà d'uns drets les persones tenen unes obligacions que han de complir per viure en societat. La responsabilitat és un deure que han d'assumir les persones com a ciutadans, “ser responsable significa que les persones tenen control sobre les seves accions i les seves conseqüències, i s'asseguren de què només ells assumeixin les despeses derivades. Una persona responsable i capaç no depèn d'altres” MarionYoung, I. (2011:44-45). En aquest sentit la irresponsabilitat es visualitza a partir del moment que aquestes persones depenen d'ajuda estatal, on la seva conducta marginal o social es posa de manifest, com pot ser estar desocupat o no poder-se fer càrrec de la seva família, entenen que una persona quan depèn de l'ajuda estatal no és responsable de si mateixa ni de la seva família. La responsabilitat personal s'identifica amb el treball i la família, “ser

personalment responsable significa que treballes per subsistir en lloc de dependre dels altres o de les retribucions de l'Estat" Marion Young, I. (2011:33).

Des d'aquesta lògica, s'entén que el govern i les institucions públiques "fan tot el possible per fomentar oportunitats substancials perquè tot el món adquireixi benestar i una bona oportunitat per desenvolupar el seu projecte de vida" Marion Young, I. (2011:42), així es creu que aquestes persones no pateixen cap injustícia per part de la societat, per tant aquestes persones no han de fer front a cap injustícia sinó a la pròpia actitud, són persones que "es neguen a treballar i a adquirir aptituds quan han tingut l'ocasió o han tingut fills quan eren massa joves" Marion Young, I. (2011:44).

Aquest discurs es veu present en la majoria de societats capitalistes, que centrades a exigir a les persones necessitades que es facin responsables de les seves vides intenten esvair de la mentalitat de les persones la idea que l'Estat de benestar ha de proveir ajudes socials. L'única resposta possible per part de l'Estat és a través de polítiques paternalistes o punitives, d'aquesta forma es creu que "l'objectiu polític hauria de ser la conducta individual, si és necessari castigant l'incompliment, i oferint incentius per un canvi positiu de la conducta" Marion Young, I. (2011:39). Segons Mead i Murray, les persones beneficiàries d'ajuda estatal són diferents dels altres, mereixen una atenció especial, ja que els hi manca responsabilitat per la seva pròpia vida i les polítiques socials no ajuden que els beneficiaris es responsabilitzin de les seves vides ni els encoratja a no dependre de l'ajuda estatal, elaborar polítiques que indueixin canvis en la seva conducta es fa necessari perquè la seva irresponsabilitat genera despeses a la resta de persones.

Mead defensa que la pobresa a estat estudiada des d'un plantejament sociològic i que aquest plantejament és determinista, creant un pensament on es creia que "per erradicar la pobresa la societat havia de comprendre que els processos socials del sistema causaven moltes de les circumstàncies que feien la vida de les persones pobres molt més insegures i difícils de manejar que els altres" Marion Young, I. (2011:36). Segons Mead, aquest plantejament psicològic de la pobresa va calar en les polítiques socials proveint ajudes i programes socials que van fer incrementar les despeses socials, "creant l'expectativa que els pobres tenien dret a beneficis per als quals no havien de fer res a canvi" Marion Young, I. (2011:35). Aquesta "xarxa de seguretat" que va sorgir a través de

les polítiques socials de l'Estat de benestar va crear una cultura de dependència, una permissivitat en l'accés a ajudes estatals o en els requisits necessaris per rebre prestacions, sense atribuir-los cap mena de responsabilitat. Atribuir l'única causa de la pobresa a la responsabilitat individual és negar que existeixen complexos processos socials i econòmics que afecten les persones de forma imprevisible, però segons Mead "l'objectiu del raonament sociològic va ser justament per eximir a aquells que es trobaven en l'estrat més baix de la societat de la responsabilitat de les seves circumstàncies" Marion young, I. (2011:39).

El fet d'haver d'assumir la responsabilitat de les pròpies circumstàncies que han portat a una persona a haver de demanar ajuda, eximeix de la culpa a altres persones o a l'estructura socioeconòmica, la funció d'absoldre de tota culpabilitat a la societat és la part fonamental d'aquest discurs que exclou una explicació estructural de la injustícia. Si bé no podem deixar d'acceptar que tenim una part de responsabilitat, per molt que ens incomodi, ja que tenim la capacitat de decidir encara que molts cops es puguin veure limitades les nostres decisions, les nostres pròpies accions no deixen de ser fruit d'escollir entre les diferents opcions que tenim, tampoc podem eximir de la seva responsabilitat a l'estructura socioeconòmica, ja que té un paper primordial en la producció d'injustícies.

2.4 De l'Estat de benestar a la globalització neoliberal:

I on ens trobem ara? En un capitalisme en la seva versió (neo)liberal, on la seva hegemonia ideològica ha traspassat fronteres, l'economia de mercat ja no controla només l'Estat, sinó que exporta un conjunt de valors que predominen en el model de societat actual. Aquest capitalisme avançat de caràcter internacional o transnacional, que ha derivat a una economia mundial o global, té un discurs contundent i dominant, on els interessos del mercat i el creixement econòmic desvirtualitzen qualsevol valor ètic, polític, social o religiós, la majoria de valors que han estat fonament de la societat moderna són devorats pel model de desenvolupament productivista.

La consigna del capitalisme neoliberal és que l'Estat de benestar no ha de pagar el benestar, el seu discurs s'oposa a les polítiques socials, ja que les considera costoses i ineficients, però pot el mercat aconseguir un benestar per als individus i cobrir les seves necessitats socials? Doncs la seva proposta és la privatització de polítiques, projectes i serveis, opció que no ha resolt els típics problemes socials ni les noves formes d'exclusió que genera la progressiva globalització econòmica.

En aquest context de regressió de la societat contemporània, on el creixent augment de persones que es troben en un estat de precarietat social, econòmica, política o cultural, afecta ja no només a una part de la societat sinó que concerneix persones de tota classe social, es manifesta un malestar social que no deixa de ser reflex d'un capitalisme inestable que ja no té forma d'expandir-se sinó és a través de reconduir el malestar social cap a una qüestió personal. La realitat es identificada amb el capitalisme (López Petit, 2009), de tal forma que la nostra vida gira al voltant del capital, s'imposa la idea de la responsabilitat individual, la consciència de protecció per part de l'Estat de benestar s'esvaeix, com també el vincle social, les lògiques comunitàries o l'acció col·lectiva.

La desigualtat extrema no para de créixer, pel fet que la riquesa està concentrada en un petit nucli de la societat, 62 persones tenen la mateixa riquesa que la meitat de la humanitat i el poder s'escapa del control de la ciutadania i dels Estats, vivim en una precarietat permanent i la nostra dignitat sembla ser mesurada de forma material segons si tens més o menys diners. L'Estat s'ha desposseït de les seves "obligacions" per

vendre's al mercat i aquest no ha resolt el problema de la desigualtat.

El sistema capitalista neoliberal s'ha inserit en la consciència de cadascun dels ciutadans, convertint-los en mers consumidors o clients, les seves formes de poder traspassen barreres, ja que és un poder que no només desposseeix i reprimeix sinó que produeix discursos, pràctiques, institucions..., és un poder que es manifesta de forma multidireccional. Es desenvolupa un biopoder que actua com a mecanisme d'una hegemonia cultural i social convertint-nos en producte d'una societat mercantil.

L'evolució del capitalisme actual amenaça les nostres societats i les nostres vides, convertint-nos en una societat malalta exercint un poder terapèutic (López Petit, 2009) que fa que el malestar social produït per la realitat capitalista es converteixi en un malestar personal. Tal com ens diu López Petit, S. (2014:195), mencionat per Solé, J. (2016:34): “El poder terapéutico reduce el malestar social a una mera cuestión personal, neutraliza al enemigo al sustituirlo por el propio enfermo, expropia el sufrimiento, (...) y rehace la vida para que pueda adaptarse.”.

La racionalitat neoliberal com a únic marc d'intel·ligibilitat ens construeix com a éssers precaris, fent sorgir patologies mentals o de la subjectivitat com a estratègia d'individuació en una societat competitiva, en detriment de la solidaritat, un poder terapèutic “que té com a objectiu principal *imposar la persistència* de l'«ésser precari»” López Petit, S. (2008), produint una disminució de les relacions socials, i creant éssers insegurs, desmotivats i amb manca de confiança de què pugui sorgir una nova realitat més enllà de la realitat capitalista.

L'estratègia de la societat terapèutica és exercir un poder sobre l'individu per tal que la vida es confongui en una teràpia; López Petit, S. (2008):

“El ser precario tiene que persistir porque comporta un tipo de vulnerabilidad que produce el máximo de beneficios para el capital. Desde esta perspectiva, el poder terapéutico actuará con el fin de adaptar el querer vivir a la realidad y, a la vez, para inutilizar políticamente todo tipo de malestar social que se pueda producir.”

Aquest poder que ens fa creure que no existeix resistència possible, pretén instal·lar-nos en la “mort política”, tal com ens diu Marina Garcés (2013:55), mencionada per Solé, J.

(2016:38), la “mort política” «nos declara incapaces de hacer nada que sobrepase el ámbito de la gestión de nuestra vida personal ni de aportar ninguna solución al mundo». Sembla que no existeixi alternativa possible, ja que el capitalisme està en contra de totes les formes col·lectives de propietat, de producció o de consum que suposin una alternativa o una millora per la societat. Però tots els sistemes tenen un final, sigui de forma interna o externa, o cauen pel seu propi pes o cauen a causa d'un gran rebuig de la societat. Com ens diria Standing, G. (2014:14), “cuanta más gente tome consciencia de que su situación no se debe al fracaso personal sino a factores estructurales y políticas concretas, sacarán la fuerza necesaria para oponerse a aquellos poderes sociales y económicos, e intentaran promover un cambio estructural”.

Però en aquesta etapa del capitalisme existeix una indiferència generalitzada deguda a la ideologia neoliberal, vivim en una categoria mental que ens manté com a éssers precaris, però no “d'una mera precarietat laboral sinó d'una precarietat existencial causada per la interiorització de la por” López Petit, S. (2016:18). Però aquest procés es pot revertir, si rebutgem la societat capitalista en la seva totalitat, de l'ordre social establert que ens fa patir, que ens fa esclaves del capital. Rebutjar és no creure en les alternatives que ens volen vendre amb la seva publicitat³ d'una societat de benestar, de progrés infinit.

El capitalisme com a construcció social ha aconseguit incidir en la realitat de cadascú de nosaltres i ja no creiem en una altra realitat, però tal com va sorgir pot desaparèixer, reconstruint el malestar individual i transformant-lo en un malestar social, polititzant el malestar i ressorgint com a subjectes polítics, amb drets socials i fer del propi conflicte un conflicte global. I per fer-ho ens cal construir alternatives que ens permetin “explorar vies de canvi institucional i cultural, de transformació social, d'innovació organitzativa, que ens permetin imaginar la possibilitat de superar el capitalisme a favor d'un sistema econòmic més just.” Comín, A. (2011b:157). Ens cal apoderar la ciutadania per tal que duguin a terme pràctiques econòmiques i socials gestionades de forma democràtica i que se centrin a satisfer les necessitats de la comunitat i de tot individu per sobre de la maximització de beneficis, i que cerquin una major igualtat per a les persones menys avantatjades.

Però existeix una alternativa al model socioeconòmic capitalista? Si tenim la necessitat d'imaginar una societat més justa, lliure i sostenible també la podem fer possible, a través

3 Entenent el terme publicitat com a producció cultural i social del capitalisme global. (Samper, M, 2014)

de petits gestos quotidians que es poden convertir en un moviment organitzat i conscient com l'Economia Social i Solidària, un model socioeconòmic basat en la cooperació, la solidaritat i la igualtat i en un model polític de democràcia participativa i inclusiva.

3. L'ECONOMIA SOCIAL I SOLIDÀRIA:

“El perill és arribar-se a convèncer que les conviccions són somnis
i a perdre l'amor per les utopies”. Julio Dinis (poeta portuguès)

Afegir al terme economia els adjectius «social» o «solidària» pot semblar inversemblant, però més lluny d'això si ens atenim al seu origen, veiem com tant l'economia social com l'economia solidària sorgeixen com a resposta als problemes de desigualtat i injustícia que el sistema capitalista generava. A més, allò econòmic segons la seva etimologia, significa administració (*nemós*) de la casa (*oikos*), així, si ens centrem en aquest sentit del significat del mot, el capitalisme no pertanyeria a aquesta definició sinó més aviat a una crematística. L'economia com a tal serien les altres formes d'entendre i fer economia, com l'economia social o l'economia solidària, ja que intenten posar aquesta al centre de les persones, aquestes pràctiques alternatives treballen des de criteris relacionats amb la justícia social i busquen satisfer les necessitats de les persones i de la comunitat.

L'economia social i l'economia solidària són dos conceptes diferents que es complementen, però “la seva complementarietat està encara per construir a fi de poder arribar a una economia social i solidària que es pugui presentar com a unitària dins la seva diversitat” Laville, J. L (2003:21). És un concepte en construcció que encara avui en dia es fa difícil aconseguir un consens tant en la seva definició com en la seva caracterització com a terme unitari. Així i tot, “tant l'economia social com la solidària només tenen sentit en relació amb una economia plural, és a dir, amb una economia que no estigui reduïda a la societat de capitals i al mercat, en què es puguin desenvolupar diverses lògiques econòmiques” Laville, J. L (2003:7-8). És a dir, el concepte d'Economia Social i Solidària (ESS) compren pràctiques econòmiques heterogènies i es duen a terme en contextos socials diferents, és un fenomen socioeconòmic minoritari però estès per tot el món, on com ens diu Garcia, J. (2012:4), totes tenen en comú tres característiques clau: “donen primacia a la satisfacció de necessitats dels seus socis i/o del seu entorn per sobre del lucre, gestionen la pròpia activitat econòmica de forma democràtica i estan compromeses amb el seu medi natural i social”.

L'economia social i l'economia solidària tenen orígens diferents, però molts elements compartits, tant és així que “en podem situar el naixement en les respostes obreres i camperoles als processos de pauperització i explotació del primer capitalisme durant el segle XIX” Garcia, J. (2015:22). Molts autors coincideixen en què el naixement de l'economia social és anterior a l'economia solidària, tot i això Laville, J. L. (2003:8) ens posa de manifest el fet que al segle XIX ja existien pràctiques de solidaritat que anaven més enllà d'un sentit filantròpic, és a dir, existien pràctiques d'ajut mutu i d'autoorganització que es podien interpretar com a recurs econòmic. Pràctiques d'associacionisme que remetien a accions de fraternitat i de protecció davant de l'extensió de l'economia de mercat i que poden arribar a ser considerades les bases d'un projecte d'economia solidària. Malgrat tot, aquest “inici d'economia solidària” es va esvaïr tan ràpidament com havia començat a causa de la revolució industrial i la ideologia liberal que de forma combinada va suposar una gran repressió contra qualsevol forma d'associacionisme obrer.

Amb tot això, l'economia social esdevé com a concepte en la segona meitat del segle XIX amb l'aparició d'organitzacions, empreses i entitats que buscaven una altra forma de fer economia i de gestionar una empresa, definida com a conjunt d'activitats econòmiques exercides per societats, principalment cooperatives, mutualitats i associacions, que buscaven considerar certes fites socials (igualtat social, democràcia industrial, etc.) com a essencials de l'activitat econòmica. Organitzacions i entitats amb un major compromís ètic i social, en definitiva diferents formes jurídiques que prioritzen les persones sobre la maximització de beneficis econòmics. Un exemple és la primera cooperativa formada el 1844 a Anglaterra, on un grup de treballadors i treballadores tèxtils de la Rochdale Society of Equitable Pioneers (Societat Equitativa dels Pioners de Rochdale) impulsen una nova forma d'organitzar-se sota la consigna d'un benestar comú, aquesta unió els permet defensar les seves condicions i organitzar-se col·lectivament amb la finalitat de satisfer les necessitats de la classe obrera i oferir condicions decents de treball, educació i salut. L'experiència d'aquests treballadors i treballadores va fomentar la possibilitat d'establir relacions econòmiques més justes.

Segons la carta de principis de l'economia social⁴, el concepte d'economia social agrupa

⁴ Carta de Principis de l'Economia Social promoguda per la Conferència Europea Permanent de Cooperatives, Mutualitats, Associacions i Fundacions (CEP-CMAF), avui Social Economy Europe: <http://www.socialeconomy.eu.org>. En el cas de l'Economia Social espanyola, els principis i organitzacions que forma l'Economia Social s'estipulen en la llei 5/2011, de 29 de març, d'Economia Social (BOE, N°76 30/03/2011). Veure a: https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2011-5708

experiències que comparteixen una mateixa ètica:

“la primacia de la persona i l'objecte social sobre el capital, l'adhesió voluntària, el control democràtic de l'organització, la conjunció entre els interessos dels seus membres i el de la societat, l'aplicació de criteris de corresponsabilitat i subsidiarietat, l'autonomia enfront altres agents i poders públics i privats, així com el destí dels seus excedents al desenvolupament de serveis per als seus membres i per l'interès general” Askunze, C. (2013:99).

En l'actualitat l'economia social té dos vessants, les organitzacions que operen dins el mercat (principalment cooperatives i mutualitats) i les organitzacions que no tenen ànim de lucre que no operen dins el mercat, tal com podem veure en la definició amb més aval institucional acceptada pel Consell Econòmic i Social Europeu (CESE):

“Conjunt d'empreses privades organitzades formalment, amb autonomia de decisió i llibertat d'adhesió, creades per satisfer les necessitats dels seus socis a través del mercat, produint béns i serveis, assegurant o finançant i en les que l'eventual distribució entre els socis de beneficis o excedents així com la presa de decisions, no estan lligats directament amb el capital o cotitzacions aportats per cada soci, corresponent un vot a cada un d'ells. L'Economia Social també agrupa aquelles entitats privades organitzades formalment amb autonomia de decisió i llibertat d'adhesió que produeixen serveis de no mercat a favor de les famílies, els excedents, si hi fossin, no poden ser apropiats pels agents econòmics que les creen, controlen o financen”. Barea i Monzon (2006) mencionats per Pérez de Mendiguren, J. C.; Etxezarreta, E.; Guridi, L. (2009:10).

Així i tot, també trobem que existeixen cooperatives, mutualitats, associacions o fundacions que per la seva activitat professional s'assimilen més a una empresa mercantil que a les bases de l'economia social, ja que persegueixen els mateixos valors i busquen la mateixa finalitat.

Per una altra banda, l'economia solidària es defineix com “un conjunt heterogeni d'enfocaments teòrics, realitats socioeconòmiques i pràctiques empresarials que des de l'últim quart del segle XX venen desenvolupant un creixent sentit de pertinença a una forma diferent d'entendre el paper de l'economia i els processos econòmics” Pérez de

Mendiguren i Etxezarreta (2015). Identificada habitualment com a part del tronc comú de l'economia social, neix com a crítica al sistema econòmic mercantil, alhora però com molts autors reivindiquen parteix d'un posicionament crític a l'economia social, ja que es creu que passats els anys ha anat perdent el seu potencial de transformació social que tenia en els seus orígens.

Autors com Laville (2003:15), ens posa de manifest la dimensió econòmica o empresarial de l'economia social per la seva dependència a l'economia mercantil que fan que perdin la seva identitat inicial. Així, l'economia solidària sorgeix o ressorgeix per reivindicar la dimensió política d'una altra economia, en aquest sentit la seva proposta de reconceptualització de l'economia pretén superar el mite de l'*homo economicus* de la racionalitat econòmica individual i competitiva, recuperant el sentit originari de l'economia social. L'economia solidària tracta de resocialitzar i repolititzar l'economia com a activitat humana, construint “relacions de producció, distribució, consum i finançament basades en la justícia, la cooperació, la reciprocitat i l'ajuda mútua” Pérez de Mendiguren, J. C. et. al. (2009:13).

Com ens diu Askunze, C. (2013), l'economia solidària és una pràctica transformadora que reivindica una altra forma de fer economia on es desenvolupen uns valors i pràctiques relacionades amb l'apoderament de les persones i organitzacions ciutadanes:

“l'impuls de relacions basades en la cooperació i la no competitivitat, el desenvolupament de models democràtics en la presa de decisions, la conservació ecològica, la igualtat d'oportunitats, la valoració dels processos relacionats amb la reproducció de la vida i amb les cures, la generació de riquesa i instruments financers en condicions ètiques, el reforç de les capacitats de persones i col·lectius especialment exclosos, la innovació socioeconòmica al servei del desenvolupament humà local, etc.” Askunze, C. (2013:102)

Així, quan parlem d'economia solidària parlem d'uns principis ètics que són definits en la Carta de Principis de l'Economia Solidària⁵:

1. Principi d'Equitat.

2. Principi de treball.

⁵ Carta de Principis de l'Economia Solidària promoguda per la Red de Redes de la Economía Alternativa y Solidaria (REAS) en l'Estat Espanyol. <http://www.economiasolidaria.org/carta.php>. Podeu veure definits aquests principis a l'**Annex 1**.

- 3.** Principi de sostenibilitat ambiental.
- 4.** Principi de cooperació.
- 5.** Principi «sense fins lucratiu».
- 6.** Principi de compromís amb l'entorn.

L'economia solidària es nodreix d'altres moviments socials de transformació social com el feminisme, l'ecologisme, moviments LGTBI, de defensa dels drets humans, etc., basats en valors postmaterialistes, la seva importància en l'autogestió i en la transformació de la vida quotidiana fan que sorgeixin altres formes de treballar, consumir i de viure.

La conjunció de l'economia social i l'economia solidària com a conceptes diferents però afins va guanyant terreny, sobretot a partir de la dècada del 1980 amb l'aparició d'iniciatives alternatives al model capitalista, com a resposta a les successives crisis i a l'ofensiva neoliberal que afectava cada cop més persones. Aquesta «altra economia» com a activitat econòmica anticapitalista creen projectes que “produeixen, comercialitzen, consumeixen, inverteixen, gestionen recursos i assignen excedents sota lògiques molt més democràtiques, equitatives, solidàries i respectuoses amb les persones, el medi ambient i els territoris que les empreses i institucions capitalistes” Garcia, J. (2012:1).

Com s'ha mencionat anteriorment tot i no existir una definició comunament acceptada, ja que és un concepte i pràctica en construcció, existeix un consens en el caràcter multidimensional del concepte que reuneix tres dimensions complementàries, tal com ens diuen Pérez de Mendiguren i Etxezarreta (2015):

“(i) la dimensió teòrica com a paradigma alternatiu sobre l'economia i que parteix de la crítica al capitalisme, (ii) la dimensió de proposta política de transformació social i, per tant, de moviment social emancipador, i (iii) una tercera dimensió més enfocada a definir un tipus específic de pràctiques organitzatives i empresarials per satisfer necessitats que busca funcionar amb lògiques diferents de les empreses mercantils tradicionals” Extret de l'Informe del Mercat Social (2016:7).

Aquesta combinació entre un projecte empresarial de l'economia social i entre un projecte polític de l'economia solidària es fa essencial, ja que “sense projecte empresarial, el

projecte polític no arribarà més enllà dels convertits (perill de “marginació”); sense projecte polític, el projecte empresarial pot ser recuperat i fagocitat pel capitalisme (risc de “banalització”)” Le Labo (2010:31).

Així i tot, des de la Xarxa d'Economia Solidària de Catalunya (XESC), organització que representa a l'Economia Social i Solidària a Catalunya, han elaborat la seva proposta de Llei de l'Economia Social i Solidària (ESS) publicada l'any 2014, així, defineixen l'ESS com a:

“Un conjunt d’iniciatives socioeconòmiques, els membres de les quals, de forma associativa, cooperativa, col·lectiva o individual, creen, organitzen i desenvolupen democràticament i sense que necessàriament tinguin ànim de lucre, processos de producció, d’intercanvi, de gestió, distribució d’excedent, moneda, de consum i de finançament de béns i serveis per satisfer necessitats, que es guien per relacions de solidaritat, cooperació, donació, reciprocitat, i autogestió defensant els béns comuns naturals i culturals i la transformació igualitària de l'economia i la societat amb la finalitat del bon viure i la reproducció i la sostenibilitat de la vida del conjunt de la població”.

Aquesta definició inclou, doncs, cooperatives, mutualitats, fundacions, associacions, com també totes aquelles iniciatives sense formalització jurídica com l'agroecologia, els horts comunitaris, les cooperatives de consum, les finances ètiques, els bancs del temps, els mercats i xarxes d’intercanvi, les monedes socials, el transport col·laboratiu, grups de criança, escoles lliures, entre altres iniciatives que comparteixin els mateixos valors i principis.

Totes aquestes iniciatives, segons la proposta de Llei d'ESS de la XESC s'inspiren i apliquen un seguit de principis en la seva activitat socioeconòmica:

- “a) La recerca del bé comú i la creació i distribució equitativa de la riquesa.
- b) La primacia del treball sobre el capital i dels interessos col·lectius per sobre els individuals.
- c) La democràcia econòmica i la voluntat de transformació social.
- d) El foment de la qualitat i sostenibilitat de la vida i del medi ambient.
- e) L’equitat de gènere i el repartiment de les tasques de cura.
- f) El respecte a la identitat cultural pròpia i el foment de la interculturalitat.

- g) L'arrelament territorial i l'economia de proximitat.
- h) La creació de mercat social a partir de la intercooperació entre: la producció cooperativa, l'estalvi i les finances ètiques, la distribució i comercialització justa i el consum responsable.
- i) Les pràctiques de l'autogestió, el treball col·laboratiu, l'ajuda mútua, la solidaritat, la donació, la reciprocitat.”

Es fa difícil quantificar la situació actual de l'ESS, degut bàsicament al fet que no existeixen dades o estadístiques que ens ajudin a donar uns valors quantitatius de la situació de l'ESS. Degut principalment perquè es fa complicat comptabilitzar totes aquelles pràctiques informals que no tenen una formalització jurídica, tot i això comptabilitzar les que sí que tenen una formalització jurídica ens farà no tenir unes dades reals perquè com s'ha comentat no totes les pràctiques formals segueixen els valors de l'ESS, a més de tenir l'inconvenient de no tenir una definició consensuada a tot el món que fan que es deixin de banda en les dades moltes pràctiques pels criteris diferenciats que fan servir a cada país.

Tanmateix, segons assegura l'estudi “La economía social y solidaria: Balance provisional y perspectivas para España”, publicat recentment per a la Fundació Alternativas, Espanya se situa en el novè país del món amb la taxa més alta de treballadors en organitzacions formals de caràcter empresarial, com les cooperatives, les mutualitats, les societats laborals, centres especials de treball, empreses d'inserció, entre d'altres. Es contempla que existeixen 43.000 organitzacions d'aquest estil i que donen treball a 2,2 milions de persones, aquestes xifres representen el 12,5% de l'ocupació total a tota Espanya.

D'altra banda, a Catalunya també trobem a Pam a Pam una organització sorgida a través de SETEM i amb la col·laboració de la XESC, que crea una eina col·lectiva on situa en el mapa les diferents pràctiques transformadores que existeixen a Catalunya, amb l'objectiu d'apropar les iniciatives a la ciutadania i facilitar l'enxarxament.

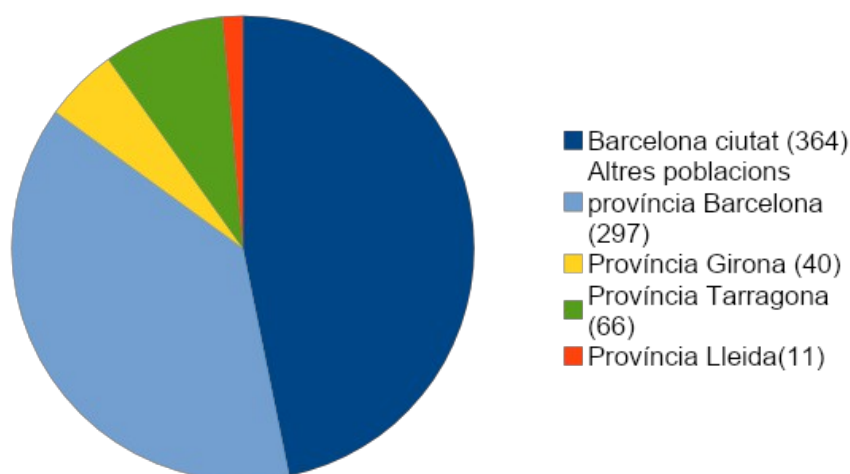
Per delimitar les diferents pràctiques de l'ESS, siguin organitzacions formals i informals, és a dir, organitzacions amb o sense règim jurídic, un grup de persones de tot el territori, de forma voluntària entrevisten als diferents projectes mitjançant 15 criteris que valoren la seva idoneïtat com a ESS, els quals es troben organitzats en tres grups principals:

- L'organització interna: la democràcia interna, el desenvolupament personal, la

perspectiva feminista i les condicions laborals.

- L'impacte social: proveïdors, intercooperació, llicències lliures, transparència, gestió financera, cohesió social, transformació social i arrelament territorial.
- Impacte ambiental: sostenibilitat ambiental, gestió de residus, consum energètic.

En l'actualitat, hi ha aproximadament unes 800 iniciatives socioeconòmiques al mapa col·laboratiu de l'ESS de tota Catalunya (778 punts publicats a Pam a Pam a 12/03/2019), amb l'objectiu d'arribar a ser 1000 durant aquest any, iniciatives socials i ciutadanes que operen sota criteris diferents dels de l'economia convencional i que practiquen la transformació de l'economia i la societat:

Extret de Pam a Pam.

L'ESS és una utopia possible, ja no com a teoria sinó com a pràctica, tal com podem veure en el següent punt, on quatre educadores i educadors socials ens expliquen la seva pròpia experiència dins d'una altra economia alternativa a la dominant. Des del seu vessant més crític i transformador l'Educació Social pot contribuir a transformar el mercat i la societat en general, tal com ho pretén fer l'ESS, conèixer experiències reals d'ESS on els participants són educadors i educadores socials que creuen que un altre món és possible ajudarà a comprendre aquesta sinergia que pot generar el treball compartit entre l'Educació Social i l'ESS.

4. DE LA INDIGNACIÓ A L'ACCIÓ:

Per poder conèixer algunes experiències vivencials, he optat per entrevistar a quatre educadores socials (un educador i tres educadores), persones que porten a terme un projecte d'ESS, educadores socials que participen de forma activa per transformar el sistema capitalista i que ens expliquen de primera mà els reptes amb els quals es troben a l'hora d'exercir la seva professió en un projecte alternatiu.

En aquest apartat faré esment a partir d'una selecció dels aspectes més rellevants extrets en l'entrevista.

Tres de les qüestions que havien de respondre relacionades amb la viabilitat i qualitat laboral, d'un projecte d'ESS, van ser:

- Realitzes alguna altra activitat professional dins el sistema econòmic predominant?
- Com valores les teves condicions laborals dins la pràctica econòmica de l'ESS? Són precàries? Pots viure dignament d'un projecte d'ESS?
- Pot l'ESS ser un espai de treball més just per als professionals d'àmbit social? Per què?

I les respostes van ser les següents:

De les quatre persones entrevistades tres van respondre que no realitzen cap altra activitat professional dins el sistema econòmic predominant, una d'elles però va posar de manifest la dificultat dels projectes d'ESS per poder sobreviure fora de la lògica capitalista:

“L'activitat que realitzo és dins el sistema. Els projectes de l'economia solidària estem en terra de frontera, ens movem entre el dins i el fora, ja que no podem ser autosuficients en un altre marc econòmic per ara, tot passa per aquí, legalitat, compravenda, relacions...”
(educadora social 3).

En el que fa a les condicions laborals, tres de les quatre persones entrevistades, van afirmar que sí que es pot viure dignament d'un projecte d'ESS, tot i que dues d'elles coincideixen en el fet que creuen que els seus sous són inferiors al que cobrarien fora

d'un projecte que no fos d'ESS:

“La qüestió és que pel nostre Reglament de Treball Cooperatiu (RTC), els càrrecs directius (el meu cas) tenen un sou inferior al que figura al conveni, que és així per decisió de la pròpia cooperativa, pel fet de ser d'iniciativa social sense afany de lucre. No estic en desacord però podria ser un greuge comparatiu per a segons qui” (educador social 1).

“Ara mateix estic cobrant 1400 euros nets aproximadament. Fa 10 anys que vam començar i ha estat molt difícil fer sostenible la cooperativa a nivell econòmic. Puc viure dignament i em sento privilegiada de tenir molta feina i de tenir aquest salari fixe i, al mateix temps, crec que en general es cobra poc dins del món cooperatiu i de l'economia social i per nosaltres, aquest no és el sou que ens agradaria cobrar” (educadora social 2).

Per altra banda dues d'elles valoren que més enllà de la dignitat monetària hi ha el fet de sentir que fas el que et fa sentir bé com a persona, donant importància a l'estabilitat personal, emocional, familiar, etc.:

“Crec que he estat sempre en precari, dins i fora de les pràctiques econòmiques anticapitalistes.

El que valoro és que faig el que m'agrada, amb qui vull i quan m'agrada. No tinc ningú que em digui que haig d'actuar d'una manera que està en contra dels meus valors. Excepte quan entrem al joc dels diners públics, les subvencions... que et condicionen a fer algunes coses que potser tu no faries” (educadora social 3).

“Ara a COS hem aconseguit que sigui més o menys un sou digne i just, el que sí que hi ha una mica d'autoexplotació, tu mateixa, no? El que cobrem depèn de nosaltres mateixes i en aquest sentit sí que diguem que no vius en l'abundància econòmica però alhora a mi em compensa la possibilitat que tinc per conciliar amb la meua vida laboral, amb la vida personal, familiar, d'oci i això ho agraeixo molt, o sigui que em compensa. Renuncio a tenir un gran sou però en canvi a tenir una vida digna i ha sentir que tinc una feina que em pot vibrar” (educadora social 4).

Respecte a l'espai de treball, si pot ser més just o no, hi ha varietat d'opinions, dues d'elles creuen que sí i una d'elles creu que no depèn de l'espai sinó de les persones que en formen part i una altra afirma que s'ha d'anar en compte, ja que no totes les cooperatives defensen els valors i principis de l'ESS:

“Sí. Perquè ajuda a entendre les situacions i moviments en relació amb l'economia, cosa que a vegades els professionals de l'Educació Social troben molt lluny. L'ESS pot ser un espai de treball més just a més perquè pot servir com a anivelladora de situacions diferents i en relació amb els subjectes de l'educació”(educador social 1).

“No pel simple fet de ser ESS és més just. Sí que en teoria hi ha una certa ideologia a favor de la justícia social però això no vol dir que a la pràctica sigui així. Nosaltres ens dediquem a això precisament, a fer que les organitzacions siguin realment justes i democràtiques i tinguin en compte les cures o el benestar de les persones.

Però sí que el format cooperatiu per exemple et permet liderar i decidir tot sobre el teu projecte. Per tant, si és just o no dependrà de les persones que el formin” (educadora social 2).

“Si pot ser-ho, tot i que mentre estiguem dins el marc econòmic capitalista seguirem estant en una corda fluixa totes plegades.

Per què?, perquè tornarem a posar al centre a les persones, perquè serem les protagonistes dels processos, guanyarem autonomia i sobirania sobre els nostres actes, accions i decisions” (educadora social 3).

(...) s'ha d'anar una mica en compte, jo penso, amb totes aquestes organitzacions sobretot tinguin cura de les treballadores perquè al final a vegades sota la forma de cooperativa s'acaba donant explotació laboral i reproducció de models, s'ha d'anar ben amb compte (educadora social 4).

Un altre aspecte rellevant és sobre els reptes els quals es troben com a projecte d'ESS, així havien de respondre a la pregunta:

- Quins creus que són els elements negatius que dificulten l'estabilitat del teu projecte dins l'ESS?

I tots d'ells coincideixen que la dificultat principal és la viabilitat econòmica, entre d'altres com la competència feroç d'altres empreses capitalistes o el reconeixement públic:

“La incertesa dels pressupostos de la generalitat degut fonamentalment pel tema de famós i maldit procés, actualment. No critico la gent «indepe» (he votat per aquests grups polítics en alguna ocasió) però amb l'excusa del procés ens tenen bloquejats projectes, subvencions i ens retarden el pagament de segons quins projectes. A més, els efectes de les entitats foranies o les mercantils que amb el Dúmping estan malmetent i rebentant preus a municipis, comarques o la pròpia generalitat, el que produeix que les entitats més antigues i que hem treballat “artesanalment” durant anys, no puguem sostenir pressupostàriament segons quins projectes” (educador social 1).

“El que dificulta més l'estabilitat és la manca de reconeixement tant a nivell cultural com econòmic i que ens movem en el món de l'economia social que en general es mou amb uns pressupostos baixos i els hi costa prioritzar el nostre servei” (educadora social 2).

“El sistema capitalista primer, que comporta un model educatiu i social que no posa al centre a les persones, sinó als diners, els egos i l'individualisme.

Si aconseguim fer remoure les consciències, possiblement tindrem més estabilitat econòmica.

Perquè no és el mateix en una altra estabilitat. La majoria de gent treballa en coses que no li agraden i desitgen acabar la feina per fer coses que li agradin. Això també dona estabilitat se suposa, però genera altres problemàtiques socials, de salut, de relacions....

Quant a la monetària, doncs hi ha moments en què anem més bé i altres més malament. No puc dir que no tingui les necessitats bàsiques cobertes, però no estar sempre en la corda fluixa seria un canvi de vida que per ara no he viscut ni dins ni fora del sistema capitalista” (educadora social 3).

“La viabilitat econòmica del projecte sempre està com en perill perquè realment tenim un sistema de preus ajustat a més a més tenim uns sous com no molt pletòrics, llavors vol dir que cada cop que volem introduir algun professional, sobretot els que vénen de l'àmbit mèdic, per exemple una ginecòloga, un dentista, a la gent li sembla que no poden estar cobrant 28 € per una visita quan ells en una privada a lo millor n'estan cobrant 120 €. I això és una mica de handicap però bé, el canvi ve per aquí” (educadora social 4).

En relació amb la vinculació entre l'ESS i l'Educació Social se'ls hi va preguntar:

- Quina és la teva percepció sobre la vinculació entre l'ESS i l'Educació Social? Creus que comparteixen valors?

I tots van respondre afirmativament:

“La vinculació entre l'ESS i l'Educació Social és total, o almenys ajuda molt per aconseguir estar des del mateix substrat econòmic i social dels subjectes d'educació amb els que treballem. Els valors, la precarietat (no entesa malament) com a forma de parlar a la mateixa alçada ens ajuda a comprendre a les persones i col·lectius amb els quals s'adrecen els projectes. Els valors de l'ESS també ajuden a considerar a l'economia social i circular, a l'economia solidària, l'economia del bé comú” (educador social 1).

“Des del meu punt de vista sí. Per mi, l'objectiu de l'Educació Social és que la societat sigui més justa i igualitària, que es posi les persones al centre, que hi hagi més consciència social i ambiental, que tinguem més en compte els impactes d'allò que fem” (educadora social 2).

“Així hauria de ser, el que passa és que em sembla que ara mateix l'Educació Social és també una eina per al control social. Som com uns policies de lo social, i això no m'agrada gens. Penso que s'està perdent la visió del treball comunitari i col·lectiu per a passar a ser guardianes de persones tancades en centres de reclusió tancats, oberts o semioberts. Presons, Centres d'Internament d'Estrangers (CIEs), Centres Residencials d'Acció Educativa (CRAEs) residències 3ª edat.... i de control de polítiques d'ajudes públiques com ara el compliment d'uns patrons determinats per al dret a les ajudes.

La vinculació som les persones, que hauríem de ser el centre de tots els processos, tant econòmics com socials” (educadora social 3).

“Doncs sí, jo de fet quan vaig deixar de ser educadora perquè jo crec que en aquell moment vital ja no podia aportar més, sempre em va quedar com la vessant aquesta social, no? Per mi l'Educació Social volia dir plantejar-se no només el problema sinó la causa del problema i anar qüestionant profundament estructures socials, jo personalment he tingut sempre aquesta visió i llavors amb l'Economia Social i Solidària crec que també hi ha aquest qüestionament profund de les estructures. I sí, comparteixen valors, tot i que també m'estic adonant que treballo amb gent a la cooperativa que potser no tenen tota aquesta vessant com més social” (educadora social 4).

Per finalitzar, l'última qüestió els hi demanava que responguessin a:

- Per poder transformar la realitat manca una presa de consciència de la societat i una massa crítica que possibiliti la consolidació d'iniciatives d'ESS, quina creus que ha de ser l'estratègia i a través de quin mitjà per poder incidir en la realitat?

I les respostes han sigut d'allò més diferents però alhora complementàries, des de la difusió de projectes, amb normatives, des de diferents àmbits i de forma transversal, de forma col·lectiva i individual, des de col·lectius afins a l'ESS, a través de l'educació també l'Educació Social o des de l'organització comunitària:

“A través de difusió de projectes d'èxit. Però també amb normatives. S'ha de poder fer lleis atrevides que posin en situació de primacia a les entitats de l'ESS per sobre de les altres (mercantils) per així afavorir aquest tipus d'entitats. «No hay tutia!»” (educador social 1).

“L'estratègia ha de ser conjunta i des de diferents àmbits: polític/administració que ho potenciï i fomenti el canvi cultural en tots els àmbits (com passa amb el feminisme i la igualtat de gènere. Que ha de ser transversal), des de les entitats i organitzacions de l'ESS (XESC) perquè facin activisme / pressió i també activitats de difusió d'aquest model i, finalment, a nivell individual, que cadascú de nosaltres es plantegi com pot potenciar

més l'ESS amb com viu, el que consumeix, el model d'habitatge, etc..." (educadora social 2).

"L'educació, social, econòmica i comunitària amb una perspectiva crítica.

L'educació ha de ser una eina per posar en pràctica la llibertat, de conscienciació i per promoure l'autonomia de les persones. Però de forma col·lectiva i no individual.

L'economia també és ideologia, com l'educació, així que les pràctiques que fem en el nostre dia a dia i amb l'entorn són fonamentals" (educadora social 3).

"Sí, cal una presa de consciència per transformar la societat, penso que no ens han educat per treballar col·lectivament, per prendre consciència des del col·lectiu, per cuidar-nos, a vegades no sabem estar en reunions, en assemblees i bé jo crec que aquí tenim molta feina a fer com a col·lectiu, aprendre a actuar conjuntament i ha qüestionar i llavors quan podem generar aquesta reflexió és quan t'adonés que la cosa no va bé i tens ganes de transformar.

Jo crec que l'estratègia i el mitjà és l'organització comunitària i facilitar que la gent estiguem vinculades entre nosaltres i tinguem participació en moviments de base, ja sigui, des d'assemblees, associacions de veïns, col·lectius d'estudiants i a partir d'aquí ser propositives, qüestionar-nos i poder anar construint des de baix. Això organització comunitària diria jo. L'educació social també pot facilitar tot això" (educadora social 4).

Seguidament en el següent apartat exposaré la reflexió i interpretació del material extret en les entrevistes:

Les quatre educadores socials entrevistades, totes elles treballen en cooperatives, dues d'elles creant la cooperativa com a forma d'autoocupació i les altres dues afegint-se com a sòcies d'una cooperativa ja formada. Les quatre tenen un treball estable, porten uns quants anys exercint, tot i les dificultats que es troben en el dia a dia, valoren la possibilitat de poder optar per una altra forma de treballar, de fer economia i d'innovar. L'ESS és i pot ser una forma d'autoocupació per les educadores socials, una ocupació digna i de

qualitat, tot i les dificultats d'emprendre i apostar per un projecte alternatiu, totes elles valoren el fet de fer el que els hi agrada i creure que fan alguna cosa per transformar la societat. Creuen que el sol fet d'estudiar Educació Social per elles té un valor de transformació social, de compromís amb la ciutadania i de justícia social, totes elles es veuen com a agent de canvi o transformació perquè contribueixen a fer que totes les persones puguin accedir als recursos necessaris per transformar i millorar la seva qualitat de vida. La forma d'organització de la cooperativa per ella mateixa, té un compromís social, ja que no busca el benefici propi sinó que part dels seus beneficis van destinats a projectes socials, a més ser soci de la cooperativa implica un compromís en tots els àmbits, des de l'econòmic, el social o el cultural, fet que fa que tots els membres tingui cura d'ell mateix com dels altres membres de la cooperativa, ja que no treballen individualment sinó que són part d'un col·lectiu.

Al mateix temps, creuen que l'ESS i l'Educació Social tenen molts aspectes en comú, promouen la participació de la comunitat, donen resposta a les necessitats de la societat, fomenten el treball en xarxa. L'ESS té un gen transformador, com també ho té l'Educació Social, una transformació que va més enllà de l'economia, ja que també compren allò social, des del model productiu al de cura, les seves pràctiques incideixen en l'àmbit educatiu a través de l'aprenentatge compartit. I els educadors i educadores socials esdevenen un agent de canvi o transformació a partir del moment que ofereixen una certa autonomia a totes les persones, que expandeixen la xarxa de relacions socials i veuen més enllà de sortides mercantilistes a la situació de vulnerabilitat, exclusió o desigualtat de les persones.

Procurar una ètica empresarial es fa necessari perquè tenim un compromís amb la ciutadania, ja que no es tracta només de procurar que les empreses siguin responsables sinó de cercar la satisfacció dels drets humans. Les cooperatives, mutualitats, fundacions, associacions o organitzacions que consideren la riquesa en termes de vincles i temps, no només en termes monetaris, són aquelles que entren en la definició del que entenem com a ESS.

L'ESS té una funció social molt important, ja que millora les condicions de vida de les persones, perquè proporciona aliments més sans, crea llocs de treball de qualitat,

contribueix a fer sostenible el món, ja que respecta els recursos naturals, culturals i socials, lluita contra la pobresa i l'exclusió social, contribueix a millorar la sanitat, promou habitatges més assequibles, permet la creació de projectes socials a través de crèdits concedits per entitats de finançament ètiques i cooperatives, etc.. Però per transformar el món, cal també transformar els nostres hàbits personals, començant per una mateixa, des del que consumim fins al que produïm, ja sigui a través dels serveis que oferim o de l'acció educativa que realitzem.

Les necessitats socioeconòmiques personals o de la comunitat, poden ser satisfetes a partir de l'autoorganització a escala local o comunitària, construint espais d'autodeterminació social. Iniciatives socials, polítiques, culturals, econòmiques transformadores, que esdevenen el sector públic, no l'estatal sinó el comunitari. Reapropiar-nos d'aquest espai públic es fa necessari si volem que el poble prengui consciència de la realitat capitalista i esdevinguin els protagonistes de les seves pròpies vides.

La seva principal feblesa és la viabilitat econòmica i la manca d'opcions de finançament, fet que comporta que molts cops depenguin massa d'ajudes públiques, però les relacions entre els ajuntaments i l'ESS són necessàries, per poder incidir en les polítiques públiques. També existeixen limitacions competencials i productives, que dificulten la consolidació de projectes d'ESS, hi ha feina a fer, les administracions locals han d'apostar per processos participatius i comunitaris com els de l'ESS, cal un reconeixement per part de la institució pública.

Evidentment que l'ESS té més reptes per aconseguir el reconeixement de la ciutadania i de l'administració, per arribar a ser ja no únicament una alternativa econòmica, sinó com a possibilitat de transformació socioeconòmica. L'ESS presenta reptes tant en l'àmbit econòmic, en l'àmbit organitzatiu, com en l'àmbit legislatiu, necessita crear estratègies de finançament que els faci més estables econòmicament, alhora necessita millorar en l'àmbit organitzatiu per tal d'esdevenir un espai d'aprenentatge i d'apoderament individual i col·lectiu i també necessita un marc normatiu per tal de reforçar la seva identitat a partir dels seus principis i característiques pròpies que els fa diferents de les societats de capital.

5. EDUCACIÓ SOCIAL PER RESISTIR I VISIBILITZAR ELS MALESTARS D'UN SISTEMA ECONÒMIC CAPITALISTA.

“No podeu preparar els vostres alumnes perquè construïsquen demà el món dels seus somnis si vosaltres ja no creieu en eixos somnis; no podeu preparar-los per a la vida si no creieu en ella; no podríeu mostrar el camí si us heu assegut, cansats i descoratjats, en la cruïlla dels camins.” Celestin Freinet

La maquinària capitalista s'ha instaurat fins i tot en l'educació, es fa complicat trobar discursos i pràctiques que surtin d'allò establert i l'Educació Social no és aliena a aquesta hegemonia econòmica, social, política i cultural que esborra tota classe de pensament utòpic.

L'Educació Social té un component polític i un compromís social amb les persones i la comunitat, l'educació no és un acte neutre, no hauríem de deixar que es converteixi en un acte estèril, sense sentit, que no interpel·li, no dissenteixi, educar és resistir.

Resistir els malestars d'un sistema econòmic capitalista, que no ens deixa veure les desigualtats i necessitats de les persones, si no és com a mer producte de mercat, on els seus valors com la productivitat, el consum, l'eficàcia, la individualitat, la celeritat ens aboquen a una mateixa realitat i relacions. Visibilitzar i denunciar aquest malestar es fa necessari, per això ens cal polititzar el malestar, polititzar-lo per fer-lo comú, i des de l'educació social a través de la seva acció politicopedagògica ha de sensibilitzar per visibilitzar els malestars, per tal de crear consciència de justícia social.

Les injustícies siguin quines siguin i sorgeixin d'on sorgeixin, creen unes necessitats i l'educació social ha d'actuar sobre aquestes, ja que l'educador/a com a subjecte generador de canvi i transformador, busca el benestar, tant individual com de la comunitat.

Però no només això, l'Educació Social té la responsabilitat de denunciar i transformar l'estructura social, econòmica, política i cultural, creant processos educatius que ajudin a fomentar una consciència ciutadana que vagin més enllà dels mecanismes del mercat.

Davant la globalització econòmica ens cal establir sinergies amb aquells projectes alternatius que resisteixen, que resisteixen a un sistema econòmic, social, polític i cultural capitalista, un projecte social alternatiu que desplaci “al benefici, al creixement econòmic i al consum il·limitat com a motor de la societat i eix de la felicitat” Ruiz, C. (2017:72). Construir sinergies que ens permetin reconèixer i apoderar la ciutadania, per tal d'exercir resistència als processos d'exclusió i desigualtat que genera la globalització econòmica.

Aquesta acció coordinada pot ser des de diversos moviments socials, des d'entitats professionals, acadèmiques, socials, ciutadanes o culturals que busquin la mateixa finalitat, en aquest cas millorar la qualitat de vida de les persones i la transformació social, com poden ser els col·lectius feministes, d'immigrants, de persones amb altres capacitats, però concretament en aquest treball m'he volgut centrar en la combinació entre l'Educació Social i l'Economia Social i Solidària perquè l'economia és la base de tots els mals en la globalització neoliberal. I perquè l'Educació Social té una similitud amb l'ESS, i són els valors que comparteixen de transformació social, democràcia, igualtat, solidaritat, suport mutu, cooperació, justícia social...

Per construir una alternativa ens cal unir esforços, i l'Educació Social pot jugar un paper molt important per potenciar l'ESS, com ampliar la seva visibilitat a través de la capacitat de la comunitat d'estratègies de producció, de distribució, de finançament o de consum alternatius al model capitalista. Sensibilitzant i donant a conèixer l'ESS a la ciutadania per tal de fomentar la seva participació com a protagonistes de la seva pròpia transformació com de la transformació de la societat.

Així, l'acció política, econòmica, social, cultural i educativa han de caminar junts, per poder reconstruir la ciutadania i lluitar pels drets socials i polítics que han estat relegats per la globalització econòmica, donar veu a la ciutadania que ha estat silenciada i convertida en objecte de mercantilització. Ens cal reconèixer a la persona promovent noves relacions amb els altres, potenciant noves formes de relacionar-nos amb la societat, deixar de ser clients i consumidors, per tenir un paper actiu i responsable en la societat. Aquest procés ha de tenir una doble finalitat: “per un costat, la denuncia i transformació de les condicions materials i estructurals generadores de desigualtat, i per un altre costat, el reconeixement i apoderament de les persones i la condició de ciutadania” (Ruiz-Román, Calderón i Juárez, 2017), mencionats per Ruiz, C (2017:75).

El paper de l'ESS té una importància particular en la reconstrucció de la ciutadania, donat que pretén la satisfacció de les necessitats individuals i col·lectives, donant les bases materials per al seu desenvolupament personal, social i ambiental. I el paper de l'Educació Social és vital per a poder donar les eines necessàries per a una nova cultura social que permeti a la ciutadania la incorporació a la diversitat de xarxes socials i l'adquisició de béns culturals ampliant les perspectives educatives, laborals, d'oci i participació social. ASEDES (2007:11).

L'ESS a partir de construir un projecte alternatiu a l'individualisme, la desigualtat i a les relacions de poder caracteritzades per la globalització econòmica, planteja a l'Educació Social un nou repte, ja que crea nous espais i experiències d'aprenentatge i uns valors educatius renovats, on es posa en el centre les persones afavorint l'apoderament personal i comunitari, la participació i el protagonisme.

Així, l'Educació Social s'ha de poder construir des de l'àmbit professional, des de l'àmbit acadèmic i des dels moviments socials, ja que es poden enriquir mútuament:

“l'àmbit professional i l'acadèmic es poden enriquir amb els valors, experiències, organització... dels moviments socials. Però al mateix temps, aquests es poden veure enriquits pel coneixement i la pràctica de la professió o pels procediments per a l'anàlisi, la reflexió i la crítica de l'acadèmia” Ruiz, C. (2017:76).

L'ESS també pot contribuir a fer que la tasca professional de l'educador/a social tingui una visió més crítica, que ens ajudi a qüestionar el control social i l'obediència en què ens veiem immersos en la nostra tasca educativa. Fent de l'Educació Social una pràctica lliure, democràtica, solidària, justa i sostenible, que no depengui de pràctiques de control de la societat a la població. Acabar amb les intervencions assistencials que tracten a les persones com a “usuaris”, “beneficiaris” o qualsevol altre tipus de consumidor social, que reproduïen relacions mercantilistes i de dominació en l'àmbit de lo social. L'educador/a social no es pot convertir en un opressor que ofereix recursos tècnics i científics, sinó que ha d'oferir mecanismes que impulsin una intervenció transformadora, que doni alternatives a la desigualtat, a l'exclusió i a totes aquelles formes de repressió d'un Estat capitalista.

L'educador/a social ha de tenir una passió, una responsabilitat, un compromís polític, un esperit crític i una voluntat de transformació socioeconòmica que li permeti esdevenir un

agent educatiu capaç de posar en pràctica els valors i principis de l'ESS.

Construir alternatives d'organització i funcionament de l'economia que contribueixin a fer un món més just, sostenible i democràtic també és tasca de l'Educació Social, pel seu caràcter crític i transformador i la presència dels educadors i educadores socials en projectes d'ESS, donaran a conèixer els valors i pràctiques d'ESS, alhora que generaran processos participatius i intensificaran processos de mobilització per transcendir en l'espai públic a través de l'àmbit econòmic.

6. CONCLUSIONS:

Després d'endinsar-me en aquesta realitat puc dir que he pogut descobrir un altre món més enllà del capitalisme, que existeix la possibilitat de transitar d'una economia capitalista a una Economia Social i Solidària. Poder creure en una era postcapitalista pot semblar massa idealista o utòpic, però tots tenim el dret de creure i repensar un futur lliure on la funció de l'economia sigui la satisfacció de les necessitats humanes i no del mercat.

En el que fa al desenvolupament del treball he pogut fer una anàlisi de la realitat capitalista, dels seus malestars i injustícies des de diferents mirades, des de la teoria de la justícia de Rawls fins a la teoria de la responsabilitat personal, tal com senyalava en l'objectiu 1, pel que fa a l'objectiu 2 he definit el concepte d'Economia Social i Solidària des dels seus inicis fins a l'actualitat, tenint en compte els seus valors i principis i la seva lògica democràtica, sostenible i solidària de fer economia. L'objectiu 3 ha sigut el més costós de resoldre, per la dificultat de trobar persones que formin part de l'ESS i que fossin educadores socials, i alhora, que tinguessin la disponibilitat per fer una entrevista tant llarga, altrament quatre persones han donat a conèixer la seva pròpia experiència i han fet possible la resolució de l'objectiu. Per últim i no menys important, reconduir el treball cap al camp de l'Educació Social ha estat complicat a causa de la manca de referències bibliogràfiques que recolzin aquesta tasca, la tasca d'incidir en l'espai econòmic per poder transformar l'espai social, cultural i polític.

L'Educació Social ha d'exercir un posicionament crític i no pot pretendre humanitzar un sistema econòmic que vulnera les persones, no podem exercir una intervenció “d'apagar focs” o d'urgència davant els malestars i injustícies socials que provoquen un creixement de risc social en tots els àmbits de la vida. Per això, la seva opció és resistir, per poder obrir camins, resistir a la globalització econòmica en el sentit que li donà Peter McLaren:

“La resistencia lleva dentro suyo las semillas de la esperanza. El desafío es crear un autentico movimiento social que sea igualitario y participativo –no una diferente forma de control de clase. Esto significa luchar contra las fuerzas de la privatización imperial, inducida no solo en la educación, sino en toda la vida social” (Peter McLaren, 2011).

7. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES:

ASEDES. (2007). *Documents professionalitzadors. Codi deontològic de l'educador i l'educadora social*. Barcelona: Associació Estatal d'Educació Social.

Askunze, C. (2013). Más allá del capitalismo: alternativas des de la Economía Solidaria. *Documentación Social*, 168, 91-116. Extret de: https://www.economiasolidaria.org/sites/default/files/economia_solidaria_askunze.pdf

Azevedo, S.; Camoes, A. i Correia, C. (2017). El papel de la educación social como respuesta humanizada al capitalismo económico. *RES, Revista de Educación Social*, 24, 134-141. Extret de: <http://www.eduso.net/res/admin/archivo/docdow.php?id=842>

Comín, A. (2011a). El capitalismo y las teorías de la justicia contemporáneas. En Comín, A. i Gervasoni, L. (coords.), *Democracia Económica. Hacia una alternativa al capitalismo* (pp.85-141). Madrid: Icaria Editorial.

Comín, A. (2011b). La justicia social en el capitalismo del Estado de bienestar. En Comín, A. i Gervasoni, L. (coords.), *Democracia Económica. Hacia una alternativa al capitalismo* (pp.143-175). Madrid: Icaria Editorial.

Estivill, J; Laville, J. L; Mansilla, E; Miró, I; Rando, O; Fernàndez, A i Suriñach, R. (2017). *Esmolem les eines. Debats de l'Economia Solidària per a la Transformació Social*. Barcelona: XESC

Fernàndez, A. i Miró, I. (2016). *L'economia social i solidària a Barcelona*. Barcelona: La Ciutat Invisible.

Gago, P. F. (1994). Los principios de la justicia social. *Cuadernos de Trabajo Social*, 7, 87-107. Recuperat de: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=618772>

García, J. (2012). El olmo de la economía solidaria. *Mientrastanto*, 105, 1-12. Recuperat de: <http://www.mientrastanto.org/boletin-105/ensayo/el-olmo-de-la-economia-solidaria>

García, J. (2012) *Adéu Capitalisme*. 15M-2031. Barcelona: Icària.

Garcia, J. (coord.) (2015). *Guia d'economia social i solidària per a l'administració local*. Barcelona: Diputació de Barcelona. Extret de: http://ajuntament.barcelona.cat/tempsicures/sites/default/files/guia_economia_social.pdf

Garcia, J. (2018). *12 reptes per a l'economia social i solidària*. [article en línia] Extret de: <http://www.economiasolidaria.cat/?p=1088>

Giménez, R. (2017). *Pensamiento libertario y Educación Social*. Barcelona:UOC.

Gobierno de España [BOE] (2011). Llei 5/2011, d'Economia Social, de 29 de març 2011. Boletín Oficial del Estado (30/03/2011).

Laville, J. L. (2003). Cap a una economia social i solidària. *Nexe, Quaderns d'Autogestió i Economia Cooperativa*, 11, 7-23. Recuperat de: <http://nexe.coop/wp-content/uploads/2018/04/nexe11.pdf>

Laville, J. L. i Garcia, J. (2009). *Crisis capitalista y economía solidaria*. Barcelona: Icaria editorial.

Le Labo. (2010). 50 propostes per canviar el rumb. *Nexe, Quaderns d'Autogestió i Economia Cooperativa*, 26, 29-35. Recuperat de: <http://nexe.coop/wp-content/uploads/2018/04/nexe26.pdf>

López Petit, S. (2008). *Politizaciones apolíticas*. [article en línia]. Revista Espai en Blanc, 3-4. Recuperat de: http://espaienblanc.net/?page_id=1679

López Petit, S. (2009). *La movilización global. Breve tratado para atacar la realidad*. Madrid: Traficantes de sueños. Extret de: <https://www.traficantes.net/sites/default/files/pdfs/La%20movilizacion%20global-TdS.pdf>

López Petit, S. (2016). La despontenciació de la crítica i la seva superació. *A Educació per a l'acció crítica*. Barcelona:FUOC

Marion Young, I. (2011). *Responsabilidad por la justicia*. Madrid: Editorial Morata, S. L.

Martínez, M. A; Sabín, F; Álvaro, A; Gallero, A. i Salsón, S. (2019). *La economía social i solidaria: balance provisional y perspectivas para España*. Madrid: Fundación Alternativas. Recuperat de:

https://www.fundacionalternativas.org/public/storage/laboratorio_documentos_archivos/39044ff5943883782452797062e38d26.pdf

Montané, A. (2015). Justicia Social y Educación. *RES, Revista de Educación Social*, 20, 92-113. Recuperat de: <http://www.eduso.net/res/20/articulo/justicia-social-y-educacion>

Noguera, J. A. (2011). Capitalismo y justicia: los términos de la cuestión. En Comín, A. i Gervasoni, L. (coords.), *Democracia Económica. Hacia una alternativa al capitalismo* (pp.51-82). Madrid: Icaria Editorial.

Pérez de Mendiguren, J. C.; Etxezarreta, E. i Guridi, L. (2009). Economía Social, Empresa Social y Economía Solidaria: diferentes conceptos para un mismo debate. *Papeles de Economía Solidaria*, 1, Bilbao: REAS Euskadi. Extret de: <https://www.economiasolidaria.org/biblioteca/papeles-de-economia-solidaria-no-1>

Pérez de Mendiguren, J. C. i Etxezarreta, E. (2015). Los debates entorno de la Economía Social i Solidaria [article en línia]. *Boletín de recursos de información del Centro de Documentación Hegoa*, 42. Extret de: <http://boletin.hegoa.ehu.es/mail/36>

Quispe, M. C. (2013). Ressenya del llibre: "Responsabilidad por la justicia". *Eunomía: Revista en Cultura de la Legalidad*, 4, 305-309. Recuperat de: <https://e-revistas.uc3m.es/index.php/EUNOM/article/view/2117/1049>

Red de Redes de la Economía Social y Solidaria. (2011). *Carta de Principios de la Economía Solidaria*. Madrid: REAS. Extret de: <https://www.economiasolidaria.org/carta-de-principios>

Ruiz, C. (2017). La Educación Social ante el revés de la globalización. *RES, Revista de Educación Social*, 25, 67-78. Recuperat de: <http://www.eduso.net/res/25/articulo/la-educacion-social-ante-el-reves-de-la-globalizacion>

Samper, M. (6 de mayo de 2014) *El Taxista Ful (II). El absurdo y la terapia sociopolítica*. La Metafísica Armé(e) [blog] Recuperat de: <http://lametafisicarme.blogspot.com.es/2014/05/enlace-para-ver-la-pelicula-el-taxista.html?view=flipcard>

Sancho, J. (2018). *Com escriure i presentar un bon treball acadèmic: Guia pràctica per a estudiants i professors*. Vic: EUMO

Standing, G. (2014). Por qué el precariado no es un «concepto espurio». Revista Sociología del Trabajo, 82, 7-15. Extret de: <file:///C:/Users/Aress/Downloads/60419-Texto%20del%20art%C3%ADculo-4564456551537-1-10-20180525.pdf>

Solé, J. (coord.) (2016). Crítica a la raó neoliberal. Prendre una posició. *A Educació per a l'acció crítica*. Barcelona:FUOC

Suriñach, R. (coord.). (2017). *Informe del mercat social 2016*. Barcelona: XESC. Extret de: http://mercatsocial.xes.cat/wp-content/uploads/sites/2/2016/04/informe_mercatsocial_2016_2.pdf

Xarxa d'Economia Solidària de Catalunya. (2014). *Proposta de Llei de l'Economia Social i Solidària de Catalunya*. Barcelona: XESC. Extret de: http://xes.cat/wp-content/uploads/2018/08/Proposta_llei_ESS_XES.pdf

ANNEX 1:

Carta de Principis de l'Economia Solidària

1. Principi d'Equitat

- Considerem que l'equitat introdueix un principi ètic o de justícia en la igualtat. És un valor que reconeix a totes les persones com a subjectes de la mateixa dignitat, i protegeix el seu dret a no estar sotmeses a relacions basades en la dominació sigui quina sigui la seva condició social, gènere, edat, ètnia, origen, capacitat, etc.
- Una societat més justa és aquella en la qual totes les persones es reconeixen mútuament com a iguals en drets i possibilitats, i té en compte les diferències existents entre les persones i els grups. Per això ha de satisfer de manera equitativa els interessos respectius de totes les persones.
- La igualtat és un objectiu social essencial allà on la seva absència implica un dèficit de dignitat. Quan es vincula amb el reconeixement i respecte a la diferència, l'anomenem "equitat".

2. Principi de treball

- Considerem que el treball és un element clau en la qualitat de vida de les persones, de la comunitat i de les relacions econòmiques entre la ciutadania, els pobles i els estats. Per això des de la "Red de Redes de la Economia Alternativa i Solidaria" (REAS) situem la concepció del treball en un context social i institucional ampli de participació en l'economia i en la comunitat.
- Afirmem la importància de recuperar la dimensió humana, social, política, econòmica i cultural de la feina que permeti el desenvolupament de les capacitats de les persones, produint béns i serveis, per a satisfer les veritables necessitats de la població (les nostres, del nostre entorn immediat i de la comunitat en general). Per això per a nosaltres el treball és molt més que una feina o una ocupació.
- Constatem que aquestes activitats les podem exercir individualment o col·lectivament, i poden ser remunerades o no (treball voluntari) i la persona

treballadora pugui estar contractada o assumir la responsabilitat última de la producció de béns o serveis (autoocupació).

- Dins d'aquesta dimensió social cal destacar que sense l'aportació del treball dut a terme en l'àmbit de la cura a les persones, fonamentalment realitzat per les dones, la nostra societat no podria sostenir-se. Treball que encara no està prou reconegut per la societat ni repartit equitativament.

3. Principi de sostenibilitat ambiental

- Considerem que tota la nostra activitat productiva i econòmica està relacionada amb la natura, per això la nostra aliança amb ella i el reconeixement dels seus drets és el nostre punt de partida.
- Creiem que la nostra bona relació amb la Natura és una font de riquesa econòmica, i de bona salut per a tothom. D'aquí la necessitat fonamental d'integrar la sostenibilitat ambiental en totes les nostres accions, avaluant el nostre impacte ambiental (petjada ecològica) de manera permanent.
- Volem reduir significativament la petjada ecològica humana en totes les nostres activitats, avançant cap a formes sostenibles i equitatives de producció i consum, i promovent una ètica de la suficiència i de l'austeritat.

4. Principi de cooperació

- Volem afavorir la cooperació en lloc de la competència, dins i fora de les nostres organitzacions vinculades a la Xarxa, buscant la col·laboració amb altres entitats i organismes públics i privats ...
- Pretenem construir col·lectivament un model de societat basant-nos en el desenvolupament local harmònic, les relacions comercials justes, la igualtat, la confiança, la corresponsabilitat, la transparència, el respecte ...
- Partim de què l'Economia Solidària està basada en una ètica participativa i democràtica, que vol fomentar l'aprenentatge i el treball cooperatiu entre persones i organitzacions, mitjançant processos de col·laboració, de presa de decisions

conjunes, d'assumpció compartida de responsabilitats i deures, que garanteixin la màxima horitzontalitat possible alhora que respectin l'autonomia de cadascuna, sense generar dependències.

- Entenem que aquests processos de cooperació s'han d'estendre a tots els àmbits: local, regional o autonòmic, estatal i internacional i han normalment d'articular-se en xarxes on es visquin i es fomenti aquests valors ...

5. Principi «sense fins lucratiu»

- El model econòmic que practiquem i persegüim té com a finalitat el desenvolupament integral, col·lectiu i individual de les persones, i com a mitjà, la gestió eficient de projectes econòmicament viables, sostenibles i integralment rendibles, els beneficis es reinverteixen i redistribueixen.
- Aquesta "no - lucrativitat", està íntimament unida a la nostra forma de mesurar els balanços de resultats, que tenen en compte no només els aspectes econòmics, sinó també els humans, socials, mediambientals, culturals i participatius i el resultat final és el benefici integral.
- S'entén per això que les nostres activitats destinen els possibles beneficis a la millora o ampliació de l'objecte social dels projectes així com al suport d'altres iniciatives solidàries d'interès general, participant d'aquesta manera en la construcció d'un model social més humà, solidari i equitatiu.

6. Principi de compromís amb l'entorn

- El nostre compromís amb l'entorn es concreta en la participació en el desenvolupament local sostenible i comunitari del territori.
- Les nostres organitzacions estan plenament integrades al territori i entorn social en què desenvolupen les seves activitats, el que exigeix la implicació en xarxes i la cooperació amb altres organitzacions del teixit social i econòmic proper, dins el mateix àmbit geogràfic.
- Entenem aquesta col·laboració com un camí, perquè experiències positives i

solidàries concretes puguin generar processos de transformació de les estructures generadores de desigualtat, dominació i exclusió.

- El nostre compromís en l'àmbit local ens aboca a articular-nos en dimensions més àmplies per buscar solucions més globals, interpretant la necessitat de transitar contínuament entre el micro i el macro, el local i el global.

ANNEX 2:

EDUCADOR SOCIAL 1

- **En quin àmbit d'actuació treballes dins l'Economia Social i Solidària (ESS a partir d'ara)? (producció, comercialització, consum, finances, serveis...). I en quin sector (alimentació, assessorament, comunicació, cultura i oci, educació i recerca, espais i xarxes, finançament i moneda social, habitatge i gestió de l'entorn, logística, producció i/o venda d'altres productes, restauració i hostaleria, salut i cures, subministraments, tecnologia i electrònica, etc.)?**

En el sector serveis socials i educatius a la comunitat. En particular en l'atenció a les infàncies i adolescències en risc d'exclusió en medi residencial i obert a través de projectes socioeducatius.

- **En quin territori treballes? Des de quant temps? I sota quina forma jurídica treballes o treballeu?**

A Vilafranca del Penedès fonamentalment, i comarca. Treballo com a educador social des de l'any 2008, com a educador de Centre Residencial d'Acció Educativa, centres d'acollida i de justícia juvenil. Des de fa tres anys estic a l'àrea tècnica de la cooperativa en redacció de projectes. Tinc contracte per compte d'altri, tot i que sóc soci de la cooperativa.

- **Realitzes alguna altra activitat professional dins el sistema econòmic predominant?**

No.

- **Com valores les teves condicions laborals dins la pràctica econòmica de l'ESS? Són precàries? Pots viure dignament d'un projecte d'ESS?**

Correctes. S'ha de dir que a la nostra cooperativa estem sota el paraigua del conveni d'acció social, amb el qual el sou el considero correcte. La qüestió és que pel nostre Reglament de Treball Cooperatiu (RTC), els càrrecs directius (el meu cas) tenen un sou inferior al que figura al conveni, que és així per decisió de la pròpia cooperativa, pel fet de ser d'iniciativa social sense afany de lucre. No estic en desacord però podria ser un greuge comparatiu per a segons qui.

En aquest sentit no considero que siguin precàries.

Puc viure dignament d'un projecte d'ESS.

- **Et consideres un agent de canvi o de transformació social? Per què?**

Em considero un agent de canvi o transformació social sí. Pels meus estudis, per la forma en les que porto endavant segons quins projectes, pel fet d'intentar fer valdre els drets de ciutadania dels subjectes de l'educació nostres i pel fet de poder estar treballant a una entitat que em deixa marge de possibilitat per poder innovar constantment i projectar-me de maneres diferents de les que acostuma a funcionar les institucions públiques.

- **Quins creus que són els elements negatius que dificulten l'estabilitat del teu projecte dins l'ESS?**

La incertesa dels pressupostos de la generalitat degut fonamentalment pel tema de famós i maldit procés, actualment. No critico la gent «indepe» (he votat per aquests grups polítics en alguna ocasió) però amb l'excusa del procés ens tenen bloquejats projectes, subvencions i ens retarden el pagament de segons quins projectes. A més, els efectes de les entitats foranies o les mercantils que amb el Dúmping estan malmetent i rebentant preus a municipis, comarques o la pròpia generalitat, el que

produeix que les entitats més antigues i que hem treballat “artesanalment” durant anys, no puguem sostenir pressupostàriament segons quins projectes.

- **Quins creus que són els elements positius que potencien l'estabilitat del teu projecte dins l'ESS?**

El que ens coneixen als territoris on treballem. Hem demostrat el que fem i quant valen els nostres projectes a nivell social, el que produeix valor en si mateix. Altres elements positius al marge de l'arrelament al territori és treballar sota el paraigua de l'ESS que ens fa demostrar que la inversió en els nostres projectes produeix retorn de la inversió als propis territoris.

- **Creus necessària una relació entre la institució pública i l'ESS per al seu creixement?**

És molt necessari. De fet s'estan fent passes per això des de la Confederació (organització empresarial d'entitats no lucratives d'atenció a les persones).

- **Quina és la teva percepció sobre la vinculació entre l'ESS i l'Educació Social? Creus que comparteixen valors?**

La vinculació entre l'ESS i l'Educació Social és total, o almenys ajuda molt per aconseguir estar des del mateix substrat econòmic i social dels subjectes d'educació amb els que treballem. Els valors, la precarietat (no entesa malament) com a forma de parlar a la mateixa alçada ens ajuda a comprendre a les persones i col·lectius amb els quals s'adrecen els projectes. Els valors de l'ESS també ajuden a considerar a l'economia social i circular, a l'economia solidària, l'economia del bé comú.

- **Pot l'ESS ser un espai de treball més just per als professionals d'àmbit social? Per què?**

Sí. Perquè ajuda a entendre les situacions i moviments en relació amb l'economia, cosa que a vegades els professionals de l'Educació Social troben molt lluny. L'ESS pot ser un espai de treball més just a més perquè pot servir com a anivelladora de situacions diferents i en relació amb els subjectes de l'educació.

- **Pot l'ESS contribuir a millorar la societat a través de posar-se al servei de les persones?**

Clar que pot contribuir a la millora de la societat, ja que és un tipus d'economia social i solidària i no centrada en l'acumulació com la neoliberal. A més, amb l'afegit de condicions o requisits mediambientals i ètics pot millorar no només a les persones sinó al medi ambient i al món.

- **Penses que els professionals de l'Educació Social tenen un compromís amb la ciutadania per fomentar els seus drets i fer un món més just?**

Sí. Els professionals han de ser activistes o militants dels drets dels ciutadans. Han de fer valdre els drets de tots els subjectes d'educació amb els que hi treballin tot i no estar conformes amb els estils de vida o visions del món. Han de poder lluitar “contra” les institucions si no aconsegueixen fer valdre els drets.

- **La resposta professional dels educadors i educadores socials davant les injustícies i les desigualtats ha de ser col·lectiva o pot ser individual?**

Pot ser de les dues. La individual estriba en l'acompanyament als subjectes d'educació. Individual també puc entendre a què el canvi s'ha de produir en un mateix per poder canviar la resta del món i poder afectar en ell de manera més incisiva. També ha de ser col·lectiva, ja que sense el suport del col·lectiu tant d'educadors socials com la massa col·lectiva (treballadora, social, etc.) no es pot aconseguir res.

- **Creus que l'ESS pot arribar a ser una alternativa al capitalisme o simplement és una iniciativa que acabarà assimilada per l'economia capitalista?**

Clar que podria arribar a ser una alternativa al sistema o model capitalista. Però ha de convèncer a les administracions públiques de tot tipus. Recordo el professor Manuel Castells, va proposar que el sistema operatiu LINUX fos agafat per la Unió Europea com a sistema operatiu de base, el qual és un sistema construït cooperativament, col·lectivament, és gratuït i té més possibilitats informàtiques i menys errors que Windows. No obstant, es va bloquejar la proposta perquè als interessos dels Microsoft no entrava, al marge de fer-li la pilota als EEUU. Si no hi ha suport i adhesió a un tipus d'economia diferent no es pot arribar enlloc: però la possibilitat hi és!

- **Per poder transformar la realitat manca una presa de consciència de la societat i una massa crítica que possibiliti la consolidació d'iniciatives d'ESS, quina creus que ha de ser l'estratègia i a través de quin mitjà per poder incidir en la realitat?**

A través de difusió de projectes d'èxit. Però també amb normatives. S'ha de poder fer lleis atrevides que posin en situació de primacia a les entitats de l'ESS per sobre de les altres (mercantils) per així afavorir aquest tipus d'entitats. «No hay tutia!»

- **En quin àmbit d'actuació treballes dins l'Economia Social i Solidària (ESS a partir d'ara)? (producció, comercialització, consum, finances, serveis...). I en quin sector (alimentació, assessorament, comunicació, cultura i oci, educació i recerca, espais i xarxes, finançament i moneda social, habitatge i gestió de l'entorn, logística, producció i/o venda d'altres productes, restauració i hostaleria, salut i cures, subministraments, tecnologia i electrònica, etc..)?**

En l'àmbit de la salut i les cures.

- **En quin territori treballes? Des de quant temps? I sota quina forma jurídica treballes o trebal·leu?**

A Barcelona i a Girona, des de fa 10 anys. Som Fil a l'agulla SCCL, una cooperativa d'iniciativa social sense ànim de lucre.

- **Realitza alguna altra activitat professional dins el sistema econòmic predominant?**

No, tota la meua activitat s'engloba en el marc de la cooperativa.

- **Com valora les teves condicions laborals dins la pràctica econòmica de l'ESS? Són precàries? Pots viure dignament d'un projecte d'ESS?**

Ara mateix estic cobrant 1400 euros nets aproximadament. Fa 10 anys que vam començar i ha estat molt difícil fer sostenible la cooperativa a nivell econòmic. Puc viure dignament i em sento privilegiada de tenir molta feina i de tenir aquest salari fixe i, al mateix temps, crec que en general es cobra poc dins del món cooperatiu i de l'economia social i per nosaltres, aquest no és el sou que ens agradaria cobrar. Ara estem fent un pla de viabilitat per arribar a 2100 en els propers anys que per

nosaltres seria més digna considerant el valor de la nostra feina i el preu de la vida en aquests moments.

- **Et consideres un agent de canvi o de transformació social? Per què?**

Sí, m'hi considero. Perquè estic contribuint a incorporar la cultura de les cures a les organitzacions, la importància del món més emocional i relacional en els equips de treball, en definitiva, estic contribuint a posar les persones i la vida al centre.

- **Quins creus que són els elements negatius que dificulten l'estabilitat del teu projecte dins l'ESS?**

El nostre projecte és estable ara mateix. Està consolidat i estem creixent. El que dificulta més l'estabilitat és la manca de reconeixement tant a nivell cultural com econòmic i que ens movem en el món de l'economia social que en general es mou amb uns pressupostos baixos i els hi costa prioritzar el nostre servei.

- **Quins creus que són els elements positius que potencien l'estabilitat del teu projecte dins l'ESS?**

Que cada vegada hi ha un canvi cultural més gran sobretot en el món social i cooperatiu de voler posar les persones al centre i això s'està traduint en més necessitat i demanda de facilitació de les organitzacions, col·lectius, etc.

- **Creus necessària una relació entre la institució pública i l'ESS per al seu creixement?**

Sí, és important que la institució pública hi doni suport

- **Quina és la teva percepció sobre la vinculació entre l'ESS i l'Educació Social? Creus que comparteixen valors?**

Des del meu punt de vista sí. Per mi, l'objectiu de l'educació social és que la societat sigui més justa i igualitària, que es posi les persones al centre, que hi hagi més consciència social i ambiental, que tinguem més en compte els impactes d'allò que fem.

- **Pot l'ESS ser un espai de treball més just per als professionals d'àmbit social? Per què?**

No pel simple fet de ser ESS és més just. Sí que en teoria hi ha una certa ideologia a favor de la justícia social però això no vol dir que a la pràctica sigui així. Nosaltres ens dediquem a això precisament, a fer que les organitzacions siguin realment justes i democràtiques i tinguin en compte les cures o el benestar de les persones.

Però sí que el format cooperatiu per exemple et permet liderar i decidir tot sobre el teu projecte. Per tant, si és just o no dependrà de les persones que el formin.

- **Pot l'ESS contribuir a millorar la societat a través de posar-se al servei de les persones?**

Sí, i tant, sempre que sigui coherent internament amb el que intenta transmetre que això moltes vegades no passa. Hi ha molt bones intencions però hem notat dificultats de portar a la pràctica la democràcia interna, la no discriminació, la consciència de les dinàmiques de poder, etc. Pot contribuir si és conscient de les mancances que té i hi posa remei.

- **Penses que els professionals de l'Educació Social tenen un compromís amb la ciutadania per fomentar els seus drets i fer un món més just?**

Jo sí, per això vaig voler estudiar la carrera.

- **La resposta professional dels educadors i educadores socials davant les injustícies i les desigualtats ha de ser col·lectiva o pot ser individual?**

Les dues són importants i necessàries i cadascú ha de fer el que sigui sostenible per ell/a a cada moment.

- **Creus que l'ESS pot arribar a ser una alternativa al capitalisme o simplement és una iniciativa que acabarà assimilada per l'economia capitalista?**

Buf, que difícil aquesta pregunta. Jo somio i lluito perquè sigui una alternativa i es vagi produint el canvi cultural, social i ambiental que necessitem. Per mi, o es produeix aquest canvi o el capitalisme ens portarà a la destrucció en tots els sentits. Mentrestant ho seguirem intentant.

- **Per poder transformar la realitat manca una presa de consciència de la societat i una massa crítica que possibiliti la consolidació d'iniciatives d'ESS, quina creus que ha de ser l'estratègia i a través de quin mitjà per poder incidir en la realitat?**

L'estratègia ha de ser conjunta i des de diferents àmbits: polític/administració que ho potenciï i fomenti el canvi cultural en tots els àmbits (com passa amb el feminisme i la igualtat de gènere. Que ha de ser transversal), des de les entitats i organitzacions de l'ESS (XESC) perquè facin activisme/ pressió i també activitats de difusió d'aquest model i, finalment, a nivell individual, que cadascú de nosaltres es plantegi com pot potenciar més l'ESS amb com viu, el que consumeix, el model d'habitatge, etc.

- **En quin àmbit d'actuació treballes dins l'Economia Social i Solidària (ESS a partir d'ara)? (producció, comercialització, consum, finances, serveis...). I en quin sector (alimentació, assessorament, comunicació, cultura i oci, educació i recerca, espais i xarxes, finançament i moneda social, habitatge i gestió de l'entorn, logística, producció i/o venda d'altres productes, restauració i hostaleria, salut i cures, subministraments, tecnologia i electrònica, etc..)?**

Treballo en l'àmbit de l'alimentació, l'educació i recerca i la restauració i l'hostaleria

- **En quin territori treballes? Des de quant temps? I sota quina forma jurídica treballes o trebal·leu?**

Treballo a la Cooperativa la Cuina del Comú. A la província de Lleida des de fa 3 anys. La cooperativa té quasi 6 anys i els primers anys estàvem a la comarca de l'Anoia.

- **Realitzes alguna altra activitat professional dins el sistema econòmic predominant?**

L'activitat que realitzo és dins el sistema. Els projectes de l'economia solidària estem en terra de frontera, ens movem entre el dins i el fora, ja que no podem ser autosuficients en un altre marc econòmic per ara, tot passa per aquí, legalitat, compravenda, relacions....

A més, la part de formació l'acostumo a desenvolupar per a entitats que gestionen diners públics, com ara Ponent Coopera, on faig de tècnica de l'Ateneu Cooperatiu de Terres de ponent, en concret desenvolupant acompanyament per al desenvolupament de projectes col·lectius i activitats educatives a centres educatius i de conscienciació sobre les altres economies.

Això no treu que desenvolupi activitats en altres marcs, en col·lectius que aposten per altres formes de relació econòmica i social, però encara som minoritaris i la majoria no em poden garantir uns ingressos per sostenir-nos la vida, és activitat de voluntariat podríem dir, però hi ha altres formes de retribució que no són monetàries també.

- **Com valores les teves condicions laborals dins la pràctica econòmica de l'ESS? Són precàries? Pots viure dignament d'un projecte d'ESS?**

Crec que he estat sempre en precari, dins i fora de les pràctiques econòmiques anticapitalistes.

El que valoro és que faig el que m'agrada, amb qui vull i quan m'agrada. No tinc ningú que em digui que haig d'actuar d'una manera que està en contra dels meus valors. Excepte quan entrem al joc dels diners públics, les subvencions... que et condicionen a fer algunes coses que potser tu no faries.

- **Et consideres un agent de canvi o de transformació social? Per què?**

Si, crec que totes som agents de canvi, per bo i dolent. Jo vull fer coses per transformar la societat cap a un món més social, igualitari i sostenible i intento actuar en conseqüència, per tant si que hauríem de ser agent de canvi o de transformació social.

- **Quins creus que són els elements negatius que dificulten l'estabilitat del teu projecte dins l'ESS?**

El sistema capitalista primer, que comporta un model educatiu i social que no posa al centre a les persones, sinó als diners, els egos i l'individualisme.

Si aconseguim fer remoure les consciències, possiblement tindrem més estabilitat econòmica.

Perquè no és el mateix en una altra estabilitat. La majoria de gent treballa en coses que no li agraden i desitgen acabar la feina per fer coses que li agradin. Això també dona estabilitat se suposa, però genera altres problemàtiques socials, de salut, de relacions....

Quant a la monetària, doncs hi ha moments en què anem més bé i altres més malament. No puc dir que no tingui les necessitats bàsiques cobertes, però no estar sempre en la corda fluixa seria un canvi de vida que per ara no he viscut ni dins ni fora del sistema capitalista.

– **Quins creus que són els elements positius que potencien l'estabilitat del teu projecte dins l'ESS?**

La xarxa de persones conscients i compromeses, la creixent demanda de canvi per part d'una part de la societat.

El treball comunitari i col·lectiu.

Per exemple la XAREC (Xarxa de Restauració i Cultura Cooperativa), som una xarxa de projectes vinculats a la restauració que treballem conjuntament per afrontar projectes i reptes que nosaltres soles no podríem. La xarxa de productores que treballem conjuntament per evitar el malbaratament alimentari.

– **Creus necessària una relació entre la institució pública i l'ESS per al seu creixement?**

Tal com està el sistema sí, però lo públic ha de canviar les seves pràctiques per vincular-se a l'economia solidària.

A la llarga crec que els projectes, les persones i els grups hem d'anar guanyant autonomia i passar a gestionar directament lo públic, deixant de delegar a tercers, i prenent el poder a la burocràcia. Recuperar el sentit del comú.

- **Quina és la teva percepció sobre la vinculació entre l'ESS i l'Educació Social? Creus que comparteixen valors?**

Així hauria de ser, el que passa és que em sembla que ara mateix l'Educació Social és també una eina per al control social. Som com uns policies de lo social, i això no m'agrada gens. Penso que s'està perdent la visió del treball comunitari i col·lectiu per a passar a ser guardians de persones tancades en centres de reclusió tancats, oberts o semioberts. Presons, Centres d'Internament d'Estrangers (CIEs), Centres Residencials d'Acció Educativa (CRAEs), residències 3ª edat.... i de control de polítiques d'ajudes públiques com ara el compliment d'uns patrons determinats per al dret a les ajudes.

La vinculació som les persones, que hauríem de ser el centre de tots els processos, tant econòmics com socials.

- **Pot l'ESS ser un espai de treball més just per als professionals d'àmbit social? Per què?**

Si pot ser-ho, tot i que mentre estiguem dins el marc econòmic capitalista seguirem estant en una corda fluixa totes plegades.

Per què?, perquè tornarem a posar al centre a les persones, perquè serem les protagonistes dels processos, guanyarem autonomia i sobirania sobre els nostres actes, accions i decisions.

Recuperarem els valors comunitaris i el comú pot passar a ordenar novament la societat.

- **Pot l'ESS contribuir a millorar la societat a través de posar-se al servei de les persones?**

Si, crec que és el que he estat dient fins ara. Però ha d'anar acompanyat d'un espai educatiu i de conscienciació, de construcció de pràctiques diferents de les que estem acostumades. Deseducar-nos serà un procés a llarg termini.

- **Penses que els professionals de l'Educació Social tenen un compromís amb la ciutadania per fomentar els seus drets i fer un món més just?**

Sí, per això vaig estudiar la diplomatura!!! Fins i tot un grup de la meua promoció vam fer una samarreta que deia «educació social, revolució social».

Quin sentit té una educació que no ens porta a la conscienciació, la justícia social, l'autonomia? Al servei de qui està?

Paulo Freire ja parlava d'això fa anys, igual que la pedagogia llibertària.

- **La resposta professional dels educadors i educadores socials davant les injustícies i les desigualtats ha de ser col·lectiva o pot ser individual?**

No hi ha una sense l'altre, els canvis han de començar per una mateixa. I després cap al conjunt, som agents de canvi, crec que seria allò de lo local a lo global, de lo personal a lo col·lectiu.

Aplicat a tu mateixa allò que vols veure a l'entorn. Hi ha una frase feminista que diu «lo personal és polític» que ho defineix prou bé.

- **Creus que l'ESS pot arribar a ser una alternativa al capitalisme o simplement és una iniciativa que acabarà assimilada per l'economia capitalista?**

Ja hi ha pràctiques de l'economia social que estan assimilades pel capitalisme. És més, un gran nombre de projectes del que s'anomena economia social se senten

còmodes i desenvolupen moltes de les seves pràctiques dins del capitalisme, per exemple algunes entitats del 3r sector i d'atenció a les persones on les treballadores i usuàries tenen salaris molt baixos, i on la cura de les persones que participen en el projecte no és prioritària, no hi ha autonomia...

Al cap hi ha la fi, són les nostres pràctiques el que fan que el que fem sigui transformador.

A PAM a PAM per exemple es visibilitzen les pràctiques, independentment de la forma jurídica i en tinguin o no.

Així, les nostres pràctiques són i poden posar en pràctica un sistema diferent del capitalisme.

- **Per poder transformar la realitat manca una presa de consciència de la societat i una massa crítica que possibiliti la consolidació d'iniciatives d'ESS, quina creus que ha de ser l'estratègia i a través de quin mitjà per poder incidir en la realitat?**

L'educació, social, econòmica i comunitària amb una perspectiva crítica.

L'educació ha de ser una eina per posar en pràctica la llibertat, de conscienciació i per promoure l'autonomia de les persones. Però de forma col·lectiva i no individual.

L'economia també és ideologia, com l'educació, així que les pràctiques que fem en el nostre dia a dia i amb l'entorn són fonamentals.

- **En quin àmbit d'actuació treballes dins l'Economia Social i Solidària (ESS a partir d'ara)? (producció, comercialització, consum, finances, serveis...). I en quin sector (alimentació, assessorament, comunicació, cultura i oci, educació i recerca, espais i xarxes, finançament i moneda social, habitatge i gestió de l'entorn, logística, producció i/o venda d'altres productes, restauració i hostaleria, salut i cures, subministraments, tecnologia i electrònica, etc..)?**

Treballo en una cooperativa de salut que és COS, i jo em dedico a la feina de comunicació.

- **En quin territori treballes? Des de quant temps? I sota quina forma jurídica treballes o trebal·leu?**

Treballo a Barcelona, aquesta és una cooperativa que està al carrer Indústria, 93, abans al barri de Gràcia ara ens hem canviat de local i estem una mica més cap a Sagrada Família. Jo hi treballo des de l'any 2013 i en principi vaig començar com a treballadora externa i des de ja fa 4-5 anys sóc sòcia de la cooperativa, en principi estava a la cooperativa com a sòcia usuària i arran de ser sòcia usuària em van proposar incorporar-me en la comunicació i llavors vaig fer el pas a sòcia treballadora.

La forma jurídica és la cooperativa i hi treballa gent que som socis i gent que no és sòcia que són col·laboradors externs.

- **Realitza alguna altra activitat professional dins el sistema econòmic predominant?**

A més a més de COS també estic com a redactora a una revista que es diu viure en família i n'estic engegant una altra amb una associació sobre educació i també com a redactora. Això no és economia cooperativa però sí que diguem que és economia del tercer sector que està impulsada per una associació. Però diguéssim

que complemento la meua feina a COS amb això i altres assessoraments en comunicació, sobretot en associacions, projectes petits que em ressonin una mica perquè si no, no em sento a gust treballant per altres projectes que no cregui que són justos a nivell econòmic però també social, laboral, de gènere....

- **Com valores les teves condicions laborals dins la pràctica econòmica de l'ESS? Són precàries? Pots viure dignament d'un projecte d'ESS?**

Ara a COS hem aconseguit que sigui més o menys un sou digne i just, el que sí que hi ha una mica d'autoexplotació, tu mateixa, no? El que cobrem depèn de nosaltres mateixes i en aquest sentit sí que diguem que no vius en l'abundància econòmica però alhora a mi em compensa la possibilitat que tinc per conciliar amb la meua vida laboral, amb la vida personal, familiar, d'oci i això ho agraeixo molt, o sigui que em compensa. Renuncio a tenir un gran sou però en canvi a tenir una vida digna i ha sentir que tinc una feina que em pot vibrar.

- **Et consideres un agent de canvi o de transformació social? Per què?**

Sí que considero que sóc o som a COS, agent de canvi o transformació, amb la meua tasca sobretot que és la comunicació, jo intento que la comunicació sigui com una eina per la transformació.

A COS és cert que és un projecte de salut però la meua feina és com intentar posar de manifest la vessant social del projecte, que està emmarcada dins l'Economia Social i Solidària, amb la intenció de no fer un negoci de la salut ni de posicionar-se en contra del sistema de sanitat pública sinó fer-ho avançar, fer-ho transformar i en aquest sentit sí que som agent de canvi.

- **Quins creus que són els elements negatius que dificulten l'estabilitat del teu projecte dins l'ESS?**

La viabilitat econòmica del projecte sempre està com en perill perquè realment tenim un sistema de preus ajustat a més a més tenim uns sous com no molt

pletòrics, llavors vol dir que cada cop que volem introduir algun professional, sobretot els que vénen de l'àmbit mèdic, per exemple una ginecòloga, un dentista, a la gent li sembla que no poden estar cobrant 28 € per una visita quan ells en una privada a lo millor n'estan cobrant 120 €. I això és una mica de handicap però bé, el canvi ve per aquí.

- **Quins creus que són els elements positius que potencien l'estabilitat del teu projecte dins l'ESS?**

Jo crec que està havent-hi un canvi en la percepció de l'economia i que cada vegada és més la gent que aposta per projectes així, i que som moltes, que això existeix, i és real. Hi ha com una sensació que ho podem col·lectivament.

- **Creus necessària una relació entre la institució pública i l'ESS per al seu creixement?**

Sí, és necessària, però alhora perillosa perquè crec que des de l'administració pública s'ha donat barra lliure a l'economia capitalista, s'han venut molts serveis, s'han fet acords i pactes que han permès l'expansió total i des de l'administració pública es podria fer tot el contrari, és a dir donar via a projectes d'Economia Social i Solidària que no tenen com a únic objectiu el lucre i l'explotació dels recursos i el gir és possible.

Per exemple l'ajuntament de Barcelona aquests quatre anys s'ha estat impulsant i fent un lloc a aquest tipus d'economia. El perill d'això és quan les cooperatives depenem massa de la institució pública, que llavors quan hi ha un canvi de govern o s'acaben les subvencions o... jo crec que s'ha de buscar una mica l'equilibri. El tema principal és que des de la institució pública es comenci a posar límit a l'economia capitalista, hi ha empreses que ho estant devastant tot, jo només que facin això, crec que és una gran col·laboració i si a més a més es fomenta, doncs això, la proliferació d'ateneus cooperatius com s'ha fet en la contractació pública es prima que siguin empreses de l'Economia Social i Solidària.

- **Quina és la teva percepció sobre la vinculació entre l'ESS i l'Educació Social? Creus que comparteixen valors?**

Doncs sí, jo de fet quan vaig deixar de ser educadora perquè jo crec que en aquell moment vital ja no podia aportar més, sempre em va quedar com la vessant aquesta social, no? Per mi l'Educació Social volia dir plantejar-se no només el problema sinó la causa del problema i anar qüestionant profundament estructures socials, jo personalment he tingut sempre aquesta visió i llavors amb l'Economia Social i Solidària crec que també hi ha aquest qüestionament profund de les estructures. I sí, comparteixen valors, tot i que també m'estic adonant que treballo amb gent a la cooperativa que potser no tenen tota aquesta vessant com més social.

- **Pot l'ESS ser un espai de treball més just per als professionals d'àmbit social? Per què?**

Bé, estan sortint diferents cooperatives, jo ara que estic a Mediona, al Penedès hi ha una cooperativa que es diu actua, bé s'ha d'anar una mica en compte, jo penso, amb totes aquestes organitzacions sobretot tinguin cura de les treballadores perquè al final a vegades sota la forma de cooperativa s'acaba donant explotació laboral i reproducció de models, s'ha d'anar ben amb compte.

- **Pot l'ESS contribuir a millorar la societat a través de posar-se al servei de les persones?**

Per mi l'Economia Social i Solidària sens dubte millora la societat justament perquè posa la persona al centre i comença a qüestionar el model econòmic dominant que és super bèstia amb l'explotació dels recursos naturals, que això a mi també em preocupa molt, i sí, pot contribuir a millorar la societat per exemple només com a treballadora facilitant-me la conciliació com me la facilita, doncs això em permet poder estar amb el meu fill i la meva filla, i això repercuteix perquè al final podem trencar dinàmiques laborals, horàries i atendre'ns més, cuidar-nos més unes a les altres.

- **Penses que els professionals de l'Educació Social tenen un compromís amb la ciutadania per fomentar els seus drets i fer un món més just?**

Sí, penso que els professionals de l'Educació Social tenen un compromís amb la ciutadania per fomentar els seus drets, però les dues sabem que hi ha pràctiques d'Educació Social que simplement reproduïxen i hi ha pràctiques que transformen.

- **La resposta professional dels educadors i educadores socials davant les injustícies i les desigualtats ha de ser col·lectiva o pot ser individual?**

Ha de ser individual evidentment, però pren força quan es fa de forma col·lectiva i per mi això és clau, és a dir hi ha un gest que es comença per una mateixa però després si no s'articula en col·lectiu no prospera, o sigui, tu avui individualment en la teva pràctica pots anar qüestionant, desconstruint i proposant però per mi la força està en el col·lectiu, en l'Educació Social i en tot. I de fet crec que l'Economia Social i Solidària és molt conscient d'això, d'aquesta necessitat d'articulació col·lectiva i comunitària.

- **Creus que l'ESS pot arribar a ser una alternativa al capitalisme o simplement és una iniciativa que acabarà assimilada per l'economia capitalista?**

Sí, sens dubte per mi l'Economia Social i Solidària és una alternativa al capitalisme i s'ha de vigilar que no acabi sent absorbida per exemple, això de les falses cooperatives o que el model cooperatiu acabi esdevenint una forma jurídica més, però que no reproduïxi els models de l'empresa capitalista convencional. Per mi sí, és una alternativa i cada vegada et pot situar més fora de l'economia capitalista en projectes d'aquest tipus.

- **Per poder transformar la realitat manca una presa de consciència de la societat i una massa crítica que possibiliti la consolidació d'iniciatives d'ESS, quina creus que ha de ser l'estratègia i a través de quin mitjà per poder incidir en la realitat?**

Sí, cal una presa de consciència per transformar la societat, penso que no ens han educat per treballar col·lectivament, per prendre consciència des del col·lectiu, per cuidar-nos, a vegades no sabem estar en reunions, en assemblees i bé jo crec que aquí tenim molta feina a fer com a col·lectiu, aprendre a actuar conjuntament i a qüestionar i llavors quan podem generar aquesta reflexió és quan t'adonés que la cosa no va bé i tens ganes de transformar.

Jo crec que l'estratègia i el mitjà és l'organització comunitària i facilitar que la gent estiguem vinculades entre nosaltres i tinguem participació en moviments de base, ja sigui, des d'assemblees, associacions de veïns, col·lectius d'estudiants i a partir d'aquí ser propositives, qüestionar-nos i poder anar construint des de baix. Això organització comunitària diria jo. L'Educació Social també pot facilitar tot això.